

Tulonjako ja talouskasvu

Kansantaloustiede
Pro gradu -tutkielma
Taloustieteiden laitos
Tampereen yliopisto
Lokakuu 2005
Katriina Mäkinen
Ohjaaja: Matti Tuomala

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto

Taloustieteiden laitos

MÄKINEN, KATRIINA: Tulonjako ja talouskasvu

Pro gradu -tutkielma, 73 s.

Kansantaloustiede

Lokakuu 2005

Tutkielmassa perehdytään tulonjaon ja talouskasvun suhteeseen. Aluksi esitellään joitakin tulojakomittoja ja tulonjakoaineistoa sekä kerrotaan lyhyesti talouskasvusta. Tulonjako voi vaikuttaa talouskasvuun suoraan, mutta myös erilaisten vaikutusmekanismien kautta. Kausaalisuuden suunta voi kulkea myös talouskasvusta tulonjakoon päin. Vaikutusmekanismeista perehdytään epätäydellisten rahoitusmarkkinoiden, finanssipolitiikan sekä poliittisen ja sosiaalisen epävakauden vaikutusmekanismeihin. Epätasaisen tulojen ja varallisuuden jaon havaitaan vaikuttavan kielteisesti talouskasvuun. Perinteinen finanssipolitiikasta äänestämisen vaikutuskanava ei juuri saa empiiristä tukea, mutta sekä tulonjaon suora vaikutus kotimaisen kysynnän kautta että epätäydellisten rahoitusmarkkinoiden ja poliittisen epävakauden vaikutuskanavat näyttäisivät toimivan. Talouskasvun vaikutus tulonjakoon ei ole kovin selkeä – aiemmin tulonjako tasoittui noususuhdanteissa, mutta viime vuosikymmenenä näin ei ole käynyt. Aiheeseen liittyen käsitellään myös lyhyesti väestötieteellistä ja sukupuolten välisen tasa-arvon ja koulutuksen vaikutusta tulonjakoon ja talouskasvuun. Aiheeseen liittyen käydään myös hieman arvokeskustelua ja käsitellään hyvinvointivaltion ja sosiaalisen pääoman suhdetta talouskasvuun ja tulonjakoon.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. TULONJAKOMITTOJA	3
2.1 Lorenz-käyrä ja gini-kerroin	3
2.2 Tulonjakoarvostukset	4
2.3 Atkinsonin mitta	5
2.4 Köyhyys	6
3. TULONJAKOAINEISTO	8
3.1 Tulonjakoaineiston määritykset ja ongelmat	8
3.1.1 Aineistolle asetettavat kriteerit	9
3.1.2 Tulonjaon määritykset	11
3.2 Tulonjako maailmalla	12
3.2.1 Tuloerot Suomessa	14
3.2.2 Tulonjako Länsi-Euroopassa	17
3.2.3 Tulonjako, köyhyys ja talouskasvu Yhdysvalloissa	18
4. TALOUSKASVU	19
4.1 Kuznets-hypoteesi – taloudellisen kehityksen vaikutus tulonjakoon	21
4.2 Taloudellisen kasvun ja tulonjaon korrelaatio	23
4.3 Varallisuuden jako ja talouskasvu	24
5. TULONJAON VAIKUTUSMEKANISMIT	26
5.1 Epätäydellisten pääomamarkkinoiden vaikutuskanava	28
5.2 Finanssipolitiikan vaikutusmekanismi	31
5.2.1 Uudelleenjakava politiikka ja taloudellinen kasvu	35
5.2.2 Perinteisen lähestymistavan kritiikki	41
5.3 Sosiaalinen ja poliittinen epävarmuus vaikutuskanavana	44
5.3.1 Sosiaalisen ja poliittisen epästabiilisuuden vaikutus investointeihin	44
5.3.2 Hallituksen ja muun korkeimman johdon vaihtumisen vaikutus taloudelliseen kasvuun	51
5.3.3 Demokratia ja taloudellinen kasvu	53
6. MUITA TULONJAKOON JA TALOUSKASVUUN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ	55
6.1 Väestötieteellinen näkökulma talouskasvuun ja tulonjakoon	55
6.2 Sukupuolten välisen tasa-arvon vaikutus taloudelliseen kehitykseen	57
6.3 Koulutus tulonjaon ja talouskasvun osatekijänä	59
7. ARVOKESKUSTELUA	60
7.1 Hyvinvointivaltio ja taloudellinen kasvu	62
7.2 Sosiaalinen pääoma	64
8. LOPUKSI	66
LÄHTEET	68

1. JOHDANTO

Tulojen jaon ja taloudellisen kasvun välinen suhde palasi kiinnostuksen kohteeksi taloustieteessä 1990-luvulla. Viime vuosikymmenellä tuli saataville aiempaa korkealaatuisemman empiirisen tutkimuksen mahdollistavia hyvälaatuisia aineistoja, samoin aiempaa pidempiä aikasarjoja. Monien aikaisempien vielä 1980-luvulla tehtyjen tutkimusten empirian pohjalta tehtyihin päätelmiin voinee suhtautua varauksella, sillä monien aineistojen voidaan sanoa olleen huonolaatuisia. Deininger ja Squire keräsivät Maailmanpankille tulojakoaineiston, jossa sovellettiin aiempaa tiukempia kriteerejä. Tuon aineiston vertailtavuutta voidaankin pitää aiempiin verrattuna huomattavana parannuksena.

Kun tulonjaon ja talouskasvun suhdetta tutkittiin 1950-luvulla, kulki suhteen kausaalisuuden suunta talouskasvusta tulonjakoon. Tuon ajan keskustelun herättäjänä vaikutti erityisesti väestötieteilijä Kuznets. Käänteisen U-käyrän mukaisen kehityksen mukaan talouskehityksen alkuvaiheessa tuloerot kasvavat, kun vain osa väestöstä siirtyy hyvin tuottaviin teollisuuden alan töihin. Talouden kypsässä vaiheessa tuloerot alkavat tasoittua. Viime aikojen tutkimus on keskittynyt suhteen toiseen puoleen – siihen miten tulonjako vaikuttaa talouskasvuun. Kausaalisuusnäkökulma on kuitenkin muistettava myös nykyisessä tulonjakoa ja talouskasvua koskevassa tutkimuksessa. Yleensä talouskasvun on todettu hyödyttävän kaikkia väestöryhmiä. Viimeisin talouskasvun aika on Suomessa ja muuallakin länsimaissa ollut tästä jonkin verran poikkeava. Suomessa erityisesti ylimpien tuloluokkien reaaliset tulot ovat kasvaneet ja samoin on käynyt tuloeroille.

Kiinnostus tähän aiheeseen viriää muiden muassa siitä talouden ongelmasta, miten saavuttaa yhtä aikaa taloudellinen tehokkuus ja suhteellisen tasainen tulonjako sekä hyvinvointi kansalaisten kesken (trade-off between economic efficiency and equity). Tasaisen tulonjaon ja taloudellisen kasvun välillä on toisinaan nähty olevan trade-off suhde; toisen edistäminen on toiselta pois. Kyseenalaistan tämän vanhan väittämän yksioikaisuuden tutkielmassani. Varsinkin talouskehityksen alkuvaiheessa varallisuuden epätasainen jakautuminen näyttää vaikuttavan kielteisesti

talouskasvuun, vaikka investoinnit pääoman akkumuloitumista vaativatkin. Myös vaikka verovaroin rahoitettu hyvinvointiyhteiskunta tuottaakin taloudelle tehokkuustappioita (dead-weight-loss), on monilla julkistalouden toimilla myös talouden kasvua tukevia piirteitä. Olen tutkielmassani perehtynyt lähinnä tulojen ja varallisuuden jaon tasaisuuden tai epätasaisuuden vaikutukseen taloudelliseen kasvuun ja sivuan myös tulojen tasauksen vaikutusta, joka on hieman eri puoli asiasta.

Kun halutaan nähdä suhteellisen tasaisen tulonjaon myönteiset vaikutukset maan talouden kehitykselle ja kasvulle, on usein konkreettiseksi vertailuesimerkiksi otettu Itä-Aasian ”taloustiikerit” ja Latinalaisen Amerikan maat. Kuten tunnettua, talouskasvu on toisesta maailmansodasta lähtien ollut huimaa monissa Itä-Aasian maissa, kuten Japanissa, Etelä-Koreassa, Singaporessa ja Taiwanissa. Latinalaisen Amerikan maissa talouskehitys on ollut tuskaista, jopa negatiivista. 1950–1960-luvuilla näiden Aasian ja Latinalaisen Amerikan maiden tulotasoiissa ei ollut suuria eroja. Kun taas verrataan tulonjakoa 1960-luvulla edellä mainituissa Aasian ja Latinalaisen Amerikan maissa, ovat erot suuria: Latinalaisessa Amerikassa tulojen ja varallisuuden jako oli, ja on, varsin epätasaista, kun taas kyseisissä Aasian maissa tulojen jakautuminen on suhteellisen tasaista. Vaikka näiden alueiden talouskehitykseen vaikuttaa toki lukuisia seikkoja, kuten historialliset ja kulttuurilliset piirteet, on tulonjako varmasti yksi vaikuttava asia. Kohtuullisen tasainen tulonjako on Aasian tiikerivaltioissa mahdollistanut inhimillisen pääoman tehokkaan kasvun ja kertymisen useille kansalaisille.

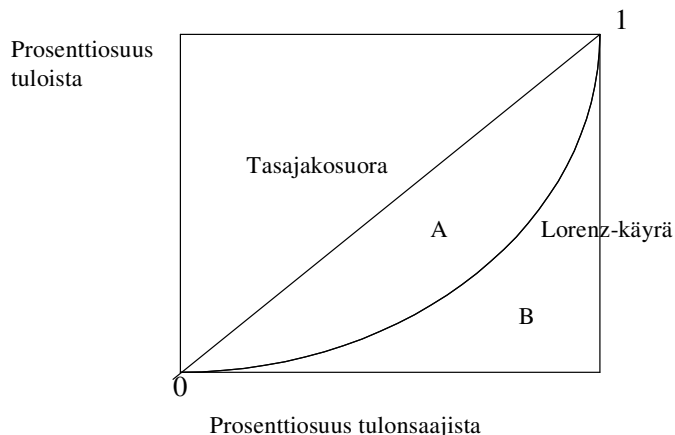
Tulonjako voi vaikuttaa talouskasvuun suoraan kotimaisen kysynnän tai erilaisten vaikutusmekanismien kautta. Tarkasteltava on kolme pääasiallista vaikutuskanavaa: finanssipolitiikan, epätäydellisten pääomamarkkinoiden ja poliittisen epävakauden vaikutuskanavat. Vaikutuskanavien oletusten pohjalta muodostetaan yksinkertaiset yhtälöt ja tutkitaan, mitkä niistä saavat empiiristä tukea. Lisäksi pohditaan jonkin verran demokratian, väestörakenteen, koulutuksen ja myös sukupuolten välisen tasa-arvon vaikutusta talouskasvuun ja tulonjakoon. Kun puhutaan tulojaosta, on myös paikallaan keskustella hieman arvoista, sillä mahdollisimman nopea talouskasvu ei kuitenkaan ole se ainoa tavoiteltava asia useimpien kansalaisten mielestä.

Sosiaalinen pääoma on uudehko termi ja käsite, joka tuo mielenkiintoisen sosiaalisia ja taloudellisia käsitteitä yhdistävän yhteisöllisen näkökulman inhimillisille voimavaroille ja pääomalle.

2. TULONJAKOMITTOJA

Tutkin tässä työssäni taloudellisen eriarvoisuuden¹ ja taloudellisen kasvun välisiä vuorovaikutussuhteita. Taloudellisella eriarvoisuudella tarkoitetaan yleensä köyhyyttä sekä tulo- ja varallisuuseroja. Taloudellinen eriarvoisuus tarkoittaa työssäni lähinnä tuloeroja, sillä vain pieneltä osalta maita on muunlaista kattavaa aineistoa saatavilla. Tuloerojen mittaamiseen liittyy monia ongelmia ja kysymyksiä, joihin perehdyn Deininger ja Squire (1996) artikkelin avulla. En paneudu syvällisesti tulon tai varallisuuden määrittelyyn. Esittelen joitakin tulonjakomittoja ja eri tapoja esittää tulo- tai varallisuuskajakaumia. Tulonjakomitta esittää tuloerot yhtenä lukuna. Ongelmana eri maiden välisissä vertailuissa on ollut aineiston lukujen vertailtavuus. Tulonjakomitat voidaan laskea esimerkiksi käyttäen eri tulonsaajyksikköjä (yksilö, perhe, kotitalous) tai mitattavana kohteena voi olla tulo, kulutus tai varallisuus.

2.1 Lorenz-käyrä ja gini-kerroin

Kuvio 1.

¹ Kirjallisuudessa käytetään termiä (income) inequality.

Lorenz-käyrä on havainnollinen tapa esittää tulojakauma. Kuten kuviosta 1 näkyy vaaka-akseli kuvaa tulonsaajien määrää pienituloisimmasta suurituloisimpaan ja pystyakseli osuutta kokonais-tuloista. Jos kaikki tulot olisivat jakautuneet täysin tasan, Lorenz-käyrä yhtyisi diagonaalisuoraan. Mitä kauempana Lorenz-käyrä on tasajakosuorasta, sitä epätasaisempi tulonjako on. Tässä kuvassa Lorenz-käyrä kuvaa varsin epätasaista tulonjakoa. Tuloerot tasoittuvat, jos Lorenz-käyrä siirtyy sisemmäksi eli lähemmäksi diagonaalisuoraa. Verotuksen jälkeiset tulot huomioonottava Lorenz-käyrä on lähempänä tasajakosuoraa silloin, kun yhteiskunta harjoittaa uudelleenjakoa verotuksen avulla. Joskus eri vuosien tai eri maiden tulonjakoa kuvaavat Lorenz-käyrät leikkaavat toisensa, jolloin ei voida varmasti sanoa, kumpaan suuntaan tuloerot ovat muuttuneet tai kummassa maassa tulonjako on tasaisempi. Tulonjaon rakenne on tällöin muuttunut; esimerkiksi köyhimpien tulo-osuus on saattanut kasvaa samalla kun rikkaimmat ovat rikastuneet, jolloin keskiluokka on tulo-osuuttaan menettänyt osapuoli. (Lambert 1993, Tuomala 1997, s. 319–320)

Gini-kerroin on tulonjakomitta, joka esittää tuloerot yhtenä lukuna. Kuviosta 1 voidaan nähdä gini-kertoimen geometrinen tulkinta. Se on tasajakosuoran ja Lorenz-käyrän väliin jäävän alueen suhde koko tasajakosuoran alla olevaan alueeseen eli $A/(A+B)$. Gini-kerroin saa arvon nolla, kun tulot ovat täysin tasan jakautuneet ja Lorenz-käyrä yhtyy diagonaalisuoraan. Toinen ääritapaus on sellainen, jossa Lorenz-käyrä kulkee akseleita pitkin ja saa arvon yksi.

Muita tulonjakomittoja on esimerkiksi variaatiokerroin, joka mittaa standardipoikkeaman suhdetta keskimääräiseen tuloon. Variaatiokertoimen hyviä puolia on sen riippumattomuus mittakaavasta. Toisaalta vakava haitta on se, että variaatiokerroin ei ole neutraali sen tulotason suhteen, jolla tulonsiirto tapahtuu. Myös logaritmisien tulon varianssia voidaan käyttää tulonjakomittana, jolloin edellä mainittu ongelma poistuu. (mm. Lambert 1993, Tuomala 1997, s. 320)

2.2 Tulonjakoarvostukset

Yleinen käsitys on, että edellä mainitut tulonjakomitat eivät sisällä tulonjakoarvostuksia. Niitä kutsutaankin tilastollisiksi tai positiivisiksi tulonjakomitoiksi. Gini-kertoimen pieneminen ei

kuitenkaan kaikkien osalta merkitse tuloerojen pienentymistä, joten senkin taustalla on viitteellisiä tulonjakoarvostuksia. On myös olemassa tulonjakomittoja, jotka eksplisiittisesti perustuvat tulonjakoarvostuksiin. Atkinsonin tuloksen avulla voidaan tutustua tällaiseen normatiiviseen tulonjakomittaan. Yhteiskunnan hyvinvointifunktiosta oletetaan, että se ei vähene tulojen kasvaessa, kokonaisyhteiskunta ei muutu, vaikka tulonsaajat vaihtaisivat tuloja keskenään. Lisäksi yhteiskunnan hyvinvointifunktiosta oletetaan, että yhteiskunnan hyvinvointi kasvaa enemmän, jos lisätulon saa rikkaan sijasta köyhä. Yhteiskunnan hyvinvointi on samalla kokonaistulolla tulojakaumassa y korkeampi kuin tulojakaumassa x , jos y :n Lorenz-käyrä on kokonaan tulojakauman x Lorenz-käyrän sisäpuolella. Tulojakaumassa y tuloerot ovat siis pienemmät kuin tulojakaumassa x . Jos Lorenz-käyrät leikkaavat, ei voida sanoa, kummassa tilanteessa hyvinvointi on korkeampi, paitsi jos eri tulotasoille on annettu erilaiset hyvinvointipainot. (Tuomala 1997, s. 321)

2.3 Atkinsonin mitta

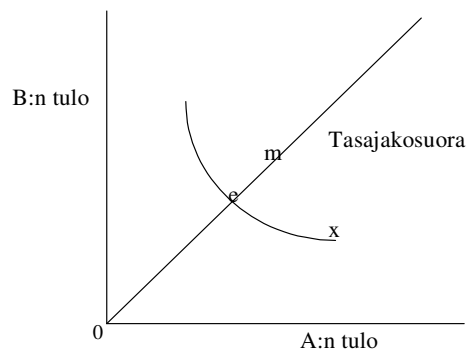
Atkinsonin normatiivisessa tulonjakomitassa parametri β kuvaa tulonjakotavoitteita. Se kuvaa sitä, kuinka paljon yhteiskunta arvostaa tuloerojen tasoittamista. β vaihtelee nolasta, jolloin yhteiskunta on indifferentti tulonjaon suhteen, äärettömään, jolloin yhteiskunta on kiinnostunut ainoastaan pienituloisimpien asemasta.² Atkinsonin mitta kertoo osuuden tämänhetkisistä kokonaistuloista, jolla tasajakotilanteessa saavutettaisiin sama hyvinvointi kuin nykyisen tulonjaon tilanteessa. Esimerkiksi jos Atkinsonin mitta saa arvon 0,20, nykyinen hyvinvointi voitaisiin saavuttaa jo 80 prosentilla tämänhetkisistä tuloista, jos kaikki tulot olisivat jakautuneet tasan. Voidaan myös ajatella, että uudelleenjaon avulla saavutetulla tasajaolla on sama hyvinvointivaikutus kuin jos kokonaistulot nousisivat 20 %. Atkinsonin mitta voidaankin tulkita paitsi eriarvoisuusmittana, myös indeksinä, joka ilmaisee tulojen uudelleenjaosta mahdollisesti saatavan hyödyn. (Atkinson 1975, s. 48–49, Tuomala 1997, s. 322)

² Atkinsonin mitta voidaan kirjoittaa muotoon:

$$A = 1 - \left[\sum_{-i} (y^i / m)^{1-\beta} f(y^i) \right]^{1/(1-\beta)}$$

missä y^i viittaa tuloluokan i tuloon, $f(y^i)$ kuvaa i :nen tuloluokan osuutta koko väestöstä ja m on keskimääräinen tulo.

Kun tehdään tulonsiirtoja rikkailta köyhemmille, osa siirrettävästä summasta kuluu esimerkiksi hallinnon menoihin. Tulonsiirron saaja saa summan a ja loppu, $1-a$, menee erilaisiin kuluihin. Parametri β ilmaisee sen, kuinka pieneksi a :n annetaan mennä ennen kuin tämän tulonsiirron lopettamista vaaditaan. On siis kysymys siitä, kuinka vuotavaa astiaa (Arthur Okunin mukaan leaky bucket) siedetään. Mitä suurempi β on, sitä pienempi a voi olla eli mitä enemmän yhteiskunta arvostaa tulojen tasaisuutta, sitä vuotavampaa astiaa suvaitaan. (Atkinson 1975, s. 49, Tuomala 1997, s. 322–323)

Kuvio 2.

Kuviossa 2 on geometrisesti kuvattu Atkinsonin mitta. Siinä on kuvattu hyvinvointikäyrä A:n ja B:n tulojen suhteen. Kuviossa piste x kuvaa vallitsevaa tulonjakamaa ja piste e tilannetta, jossa tulot on jaettu tasan. Yhteiskunnan hyvinvointi on siis molemmissa pisteissä sama. Atkinsonin mitalle saadaan kuvioista tulkinta $1-oe/om$.

2.4 Köyhyys

Köyhyys on räikeä osa taloudellista eriarvoisuutta. En silti tässä työssäni paneudu juurikaan köyhyyden ongelmaan vaan keskityn tulonjakoon yleisenä käsitteenä. Köyhyyden tutkiminen on viime vuosina saanut enemmän arvostusta myös usein kovaksi mielletyn kansantaloustieteen

piirissä. Yhtenä esimerkkinä tästä on taloustieteen Nobel-palkinnon myöntäminen Amartya Senille vuonna 1998 hänen köyhyyteen ja nälänhätään liittyvästä tutkimuksestaan.

Köyhyyden mittaamiseen liittyy useita kysymyksiä, kuten köyhyysrajan määrittäminen, mittaamisessa käytetty talousyksikkö, köyhyysindikaattorin valinta ja niin sanottu ekvivalenssi-mittakaavan valinta, mikä tarkoittaa köyhyysrajan suhdetta erilaisiin perhetyyppeihin ja kokoihin. Köyhyysindikaattoreista yleisimpiä ovat tiettyjen hyödykkeiden kulutuskori, kokonaismenot ja rahatulo. Erityisesti rahatulo indikaattorina on ongelmallinen ja saattaa aliarvioida elintasoa. (Tuomala 1997, s. 323–324)

Köyhyys voidaan nähdä myös kahdella eri tavalla: joko tietynä elintasona tai minimi-oikeutena taloudellisiin resursseihin. Tuloja koskeva eriarvoisuus ja köyhyys ovatkin selvästi eri asioita, jos köyhyys nähdään absoluuttisena asiana eli sille annetaan jokin tarkka raja. Tätä voidaan havainnollistaa yksinkertaisen esimerkin avulla: Valtiossa A on kaikkien mittareiden mukaan enemmän köyhiä kuin valtiossa B. Sen sijaan tuloerot ovat B:ssä paljon suuremmat kuin A:ssa. Yhteiskunta voi painottaa erityisesti köyhyyden poistamista tai se voi pitää tuloerojen kaventamista yleensä yhtä tärkeänä tavoitteena.³ Köyhyys voidaan yhtä hyvin nähdä suhteellisena asiana, joka riippuu muiden ihmisten elintasosta tai tuloista. Köyhyyden tutkiminen ei ole tärkeätä ainoastaan niin sanotusti humanitaarisista syistä, vaan sillä on merkitystä myös sosiaaliturvajärjestelmien suunnittelun kannalta. Köyhyys ei valitettavasti useinkaan ole lyhyt ohimenevä ajanjakso henkilön elämässä, paitsi ehkä opiskelijoilla, vaan kerran köyhä on todennäköisimmin köyhä myös tulevaisuudessa. Periytyvä köyhyys on monissa maissa ongelma, joka on aiheuttanut tiettyjen kansanosien syrjäytymisen. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyys voi myös Suomessa johtaa syrjäytymiseen. (mm. Atkinson 1975, s. 186–191, Tuomala 1997, s. 325–328)

³ Konservatiivinen näkemys asiaan on joissakin maissa ollut, että rikkaiden rikastuminen lisää taloudellista kasvua, josta sitten aikanaan valuu osa myös köyhille. Tuloerojen kasvua ei ole pidetty kielteisenä ilmiönä, vaan sen on ajateltu olevan taloudelle hyödyksi pääoman akkumuloitumisen vuoksi.

3. TULONJAKOAINEISTO

Vaikka taloudellisen kasvun ja tulojaon välisen suhteen on pitkään tunnustettu olevan tärkeä tutkimuksen aihe, se oli pitkään jokseenkin pimennossa. Mielenkiinto tätä aihetta kohtaan heräsi 90-luvulla uudelleen. Uusissa tutkimuksissa on korostettu kasvun sekä taloudellisten ja poliittisten tekijöiden endogeenisyyttä. Aiempina vuosikymmeninä keskityttiin lähinnä tutkimaan eksogeenisen taloudellisen kasvun vaikutusta tulojakoon, mistä Kuznets-hypoteesi on ehkä tunnetuin esimerkki. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on keskitytty enemminkin kysymykseen tulojaon mahdollisista vaikutuksista taloudelliseen kasvuun. Vaikutuskanavat ja prosessit, joiden kautta tulojako vaikuttaa taloudelliseen kasvuun, ovat edelleen epäselviä ja tutkittavia mekanismeja on useita. Teoreettiset mallit päätyvät hyvinkin erilaisiin päätelmiin mallin oletusten mukaan. Empiirinen tutkimus on siis välttämätöntä, jotta nähdään, mitkä mallien oletukset saavat tukea myös todellisen aineiston perusteella.

3.1 Tulonjakoaineiston määritykset ja ongelmat

Riittävän pitkiä aikasarja-aineistoja ei ole viime vuosiin asti juurikaan ollut saatavilla, jotta erilaisia hypoteeseja voitaisiin luotettavasti testata. Lisäksi aineistojen laatu ja vertailtavuus ovat olleet kyseenalaisia, sillä käytettävät tulonjakomitat perustuivat usein erilaisiin määrittelyihin. Aineistoissa on ollut eroja paitsi maiden välillä, myös eri ajanjaksoilla yhden maan kohdalla. Aineiston hyvä laatu ja vertailtavuus ovat entistä tärkeämpiä, kun mallit ovat tulleet yhä monimutkaisemmiksi verrattuna varhaisiin versioihin. Deiniger ja Squire (1996) keräsivät aineiston, joka on kattavampi ja parempi laadultaan kuin aikaisemmat tulonjakoa mitanneet aineistot. He ovat kiinnittäneet erityistä huomiota aineiston vertailtavuusongelmaan, jotta empiirisen analyysin tulosten vahvuus voitaisiin taata. Tulojaon mittarina on käytetty gini-kerrointa sekä väestöryhmien tulo-osuuksia, jotta siis voitaisiin vertailla sekä alueellisia että intertemporaalisia eroja. Yksiulotteinen kokonaisuus, kuten gini-kerroin ei huomioi tiettyjä tulojaon sisällä tapahtuvia muutoksia: tulonsiirto rikkaimmilta keskiluokalle näkyy gini-kertoimessa samanlaisena muutoksena kuin tulonsiirto keskiluokalta köyhimmille. Väestöviidennesten tulo-osuuksia on käytetty

täydentämään tulonjakoaineistoa, jotta eri tuloluokkien väliset muutokset tulonjaossa saataisiin selvästi näkyviin.

3.1.1 Aineistolle asetettavat kriteerit

Aineiston havainnoille voidaan asettaa tiettyjä laadullisia minimivaatimuksia. Deiningerin ja Squiren (1996) tulonjakotutkimuksessa aineiston tuli täyttää kolme kriteeriä:

1. Havaintojen tuli perustua kotitalouskyselyihin eikä keinotekoisiiin oletuksiin, jotka perustuvat esimerkiksi kansantalouden tilinpidon tietoihin. Aineistosta ei siis voitu muodostaa mitään yleisiä oletuksia tulojen jakautumisesta jollakin alueella tai joissakin maissa.
2. Havaintojen tuli olla edustava otos, joka kattaa koko väestön, ei vain joitakin osia siitä. Yleisimmät poikkeukset tästä säännöstä olivat sellaiset tapaukset, joissa kotitalouskyselyt oli ulotettu koskemaan ainoastaan taloudellisesti aktiivisia kansalaisia, kuten palkansaajia tai veronmaksajia tai joissakin tapauksissa ainoastaan kaupunkien asukkaita. Gini-kerroin voi muodostua hyvinkin erilaiseksi todellisesta, jos kyselystä suljetaan pois tietyt väestön osat. Näin voidaan todeta esimerkiksi Etelä-Afrikan tulonjakotutkimuksesta, jossa valkoisen väestönosan gini-kerroin oli 48, kun koko väestön kattava kerroin oli 62.⁴ Joskus rajatun otoksen käyttöä perustellaan sillä, että muodostuvan vinoutuman suunta ja suuruus pystytään määrittämään. Vinouma ei kuitenkaan pysy vakiona ajan mittaan, ja siksi on parasta ulottaa kyselyt kattamaan kaikki väestön osat.
3. Lisäksi hyväksyttävän aineiston tuli ottaa huomioon, jos mahdollista, kaikki tulonlähteet. Tulonjaon määrittelylle voi aiheuttaa ongelmia erityisesti ei-rahamääräisten tulojen huomiotta jättäminen tutkimuksissa. Varsinkin kehitysmaissa ei-rahamääräisten oman

⁴ Perua koskevassa tulonjakotutkimuksessa, joka perustui ainoastaan pääkaupungin Liman alueen asukkaiden kulutukseen, saatiin kymmenen prosenttiyksikköä alempi gini-kerroin (32) kuin koko väestöä edustavassa otoksessa (42). Vastoin perinteistä käsitystä tulonjako on myös monien muiden tutkimusten mukaan tasaisempaa kaupungeissa kuin maaseudulla. Kuznetsin hypoteesi ei näiden tutkimusten perusteella näyttäisi saavan tukea.

tuotannon tulojen osuus kokonaistuloista voi olla huomattava; köyhimpien lähes kaikki tulot, tai kulutus voivat olla muussa kuin rahamääräisessä muodossa.⁵ Myös ei-rahamääräiset tulot pitäisi jotenkin ottaa huomioon, jotta tutkimusten mukainen tulonjako ei olisi pahasti vinoutunut. Tähän liittyvä ongelma on se, että tulonjakoa on monissa tutkimuksissa mitattu ainoastaan palkkatulojen perusteella. Tällöin monia tulonsiirtoja, kuten eläkkeitä, ei ole otettu huomioon. Syynä tähän on aineiston ottaminen esimerkiksi verorekistereistä, jolloin verojärjestelmän mukaan vaihtelevasti monet kansalaiset saattavat jäädä tutkimuksen ulkopuolelle. Atkinson, Rainwater ja Smeeding (1995) Luxemburgin tulonjakotutkimus osoittaa, että gini-kertoimet, jotka perustuvat ainoastaan palkkatuloihin, ovat 10–15 prosenttiyksikköä korkeampia kuin gini-kertoimet, jotka perustuvat kokonaistuloihin.⁶

Jos yhden maan aineistossa yhdistellään toisaalta kansallisiin rekistereihin ja toisaalta kotitalouskyselyihin perustuvia tietoja, voidaan saada hyvinkin harhaanjohtavia tuloksia. Tulonjako voi esimerkiksi näyttää tasoittuvan voimakkaasti. Taloudellisen kasvun ja tulonjaon suhde voi olla käytännöllisesti katsoen mikä tahansa, jos tulonjakoaineistona käytetään vain rajoitettua kansanosaa tai jonkinlaista vakioista määrittelyä.

Deiningen ja Squiren (1996) kokoama aineisto sisälsi alkuaan 2600 varsin heterogeenistä havaintoa. Gini-kerroin vaihteli 12,1:sta (Kiina v. 1982) 79:ään (Sambia v. 1970). Sekundaaristen lähteiden dokumentointi oli usein hyvin puutteellista ja kyseenalaisten lähteiden tiedot olivat siirtyneet usein yhä uusiin tutkimuksiin. Tässä tutkimuksessa Deiningen ja Squire palasivat mahdollisuuksien mukaan primaarisiin lähteisiin ja sovelsivat edellä mainittuja laatukriteerejä, jolloin havaintojen määrä väheni 682:een. Havaintoja oli 109 maasta. Verrattuna moniin aikaisempiin aineistoihin, joita on käytetty useiden kasvun ja tulonjakoa käsittelevien tutkimusten pohjana, Deiningen ja Squiren aineisto on laajempi ja kattavampi ja myös laadullisesti parempi. Mukana on selvästi enemmän

⁵ Jopa Kreikassa vuonna 1974 oman tuotannon (vaatteet, elintarvikkeet ym.) osuus köyhimmän väestödesiilin kokonaistuloista oli 70 %.

⁶ Esimerkiksi Ruotsissa vuonna 1976 palkkatulojen mukaan mitattu gini-kerroin oli 43,6 kun tulonsiirrot ja kaikki kansalaiset huomioiva ginikerroin oli 28,1.

maita kuin aikaisemmissa aineistoissa. Ennen kaikkea tämä aineisto tarjoaa luotettavamman perustan kasvun ja tuloon välisen suhteen tutkimukselle aikasarja-analyysin avulla, sillä aineistossa on yhtä maata kohden keskimäärin kuusi eri havaintoa.

Deininger ja Squire (1996) toteavatkin, että useat tutkimukset, kuten Persson ja Tabellini (1994) ja Alesina ja Rodrik (1994), perustuvat aineistoon, jonka laatu on hyvin kyseenalainen. Negatiivinen korrelaatio kasvun ja tuloon välillä katoaa, jos Persson ja Tabellinin (1994) regressioyhtälöt estimoidaan uudelleen käyttäen ainoastaan havaintoja, jotka täyttävät Deiningerin ja Squiren kriteerit. Myöskään Kuznetsin käänteisen U-käyrän hypoteesi ei juuri saa tukea 90 %:ssä tutkituista maista.

Vaikka kyseinen aineisto on edeltäjiinsä verrattuna parempi, kattavuus vaihtelee yhä paljon alueittain ja vuosikymmenittäin. Teollisuusmaat ja korkean elintason maat Euroopassa ja Amerikassa samoin kuin monet Aasian ja Itä-Euroopan maat ovat aineistossa hyvin edustettuina. Afrikan ja Lähi-idän maiden osalta tiedot ovat niukat. Havaintojen määrä on kuitenkin ajan mittaan huomattavasti lisääntynyt: 1980-luvulta havaintoja on kaksinkertainen määrä 1960-lukuun verrattuna.

3.1.2 Tulonjaon määritykset

Tulonjaon mitat pitäisi siis ainakin maan sisällä perustaa samanlaisiin määrityksiin eri ajanjaksoilla, jotta gini-kertoimien mahdollisten muutosten voitaisiin todella olettaa johtuvan tuloon eikä vain mittaustavan muutoksista. Myös eri maiden välinen tulonjakoverailu on usein heikolla pohjalla, jos tuloon määrittely perustuu systemaattisesti varsin erilaisiin oletuksiin. Saajajaksikkona voi esimerkiksi olla kotitalous tai yksittäinen henkilö. Rikkaiden ja köyhien kotitalouksien koot saattavat systemaattisesti erota toisistaan (köyhät perheet ovat useissa maissa isompia), jolloin kotitalouksittain mitattu tulojako on tasaisempi kuin per capita tuloon perustuva. Tutkimus vahvistaakin, että gini-kerroin on hieman pienempi kotitalouksittain mitattuna kuin per henkilö mitattuna. Keskimääräinen ero voidaan kuitenkin määrittää, jolloin molempia mittaustapoja voidaan

käyttää vertailevassa tulonjakoaineistossa. Myös tulo voidaan määritellä brutto- tai nettotuloksi, ennen tai jälkeen verojen. Koska verotuksen avulla ainakin länsimaissa harjoitetaan uudelleenjakoa, tulonjako on luonnollisesti epätasaisempaa bruttotulojen kuin nettotulojen mukaan laskettuna. Tämän eron suuruus riippuu verojärjestelmän progressiivisuudesta ja tehokkuudesta, jolloin ero on todennäköisesti pienempi kehitysmaissa.

Tutkimuksissa voidaan käyttää myös kulutusta tulonjaon mittarina vaihtoehtona tuloille. Henkilön on yleensä helpompi säädellä kulutustaan kuin tulojaan, joten jos tulonjakoa mitataan kulutuksen määrällä, gini-kerroin on pienempi kuin tuloilla mitattaessa. Tulonjako on siis tasaisempaa kulutuksen kuin tulojen mukaan mitattuna. Keskimääräiseksi eroksi gini-kertoimessa saatiin 6,6 prosenttiyksikköä, mistä voidaan tehdä yleistys, että köyhemmät kuluttavat suhteessa suuremman osan tuloistaan kuin varakkaat.⁷ Tulonjakoa siis mitataan eri maissa varsin monin eri tavoin. Mahdollisuudet tehdä luotettavia päätelmiä poikkileikkausaineiston avulla siis lisääntyisivät, jos kyettäisiin löytämään tarkoituksenmukainen tapa sovittaa erilaiset havainnot yhteensopiviksi jonkin yhteisen nimittäjän avulla.

3.2 Tulonjako maailmalla

Deiningerin ja Squiren (1996) aineiston mukaan tulonjako pysyy suhteellisen vakaana ajan suhteen yhden maan sisällä; standardipoikkeama eri havaintojen kesken on tässä tapauksessa 2,79. Alueiden ja maiden välillä erot tulonjaossa ovat sen sijaan suuria. Standardipoikkeama eri maiden arvojen välillä on 9,15. Gini-kertoimen keskiarvo on noin 36. Kolmannen ja neljännen tuloviidenneksen käsittävän keskiluokan koko vaihteli runsaasti noin 11 prosentista lähes puoleen kaikista tuloista keskiarvon ollessa noin 39 %. Erot maiden välillä ovat siis suuria. Tanninenkin (1997 s. 11–12) toteaa, että ginikertoimen variaatiossa on erittäin voimakas maakohtainen komponentti. Sen sijaan gini-kerroin ei suuresti muutu useankaan vuosikymmenen aikana maan sisällä; 1960-luvun ja 1980-luvun gini-kertoimien korrelaatio oli 0,89.

⁷ Esimerkiksi Perussa gini-kerroin laski 13 prosenttiyksikköä vuosina 1971–1986, mistä ainakin osan selittää siirtyminen mittaamaan tulonjakoa tulojen sijasta kulutuksella.

Maista voidaan muodostaa kolme alueellista ryhmää, joiden välillä gini-kertoimet vaihtelevat huomattavasti:

Tulonjako on epätasaisinta Latinalaisessa Amerikassa ja Saharan alapuoleisessa Afrikassa. Gini-kertoimien keskiarvo on näissä maissa melkein 50. Yhdessäkään Latinalaisen Amerikan maassa gini-kerroin ei ole alle 40; vaihtelua oli Brasilian 57:stä Bolivian 42:een. Afrikassa gini-kerroin vaihtelee enemmän; arvosta 28,9 (Ruanda) Etelä-Afrikan arvoon 62,3. Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan maiden gini-kerroin on noin 40, joskin näiden maiden osalta laskennassa on usein käytetty kulutusta tulonjaon mittana, jolloin todellinen tulonjako saattaa olla epätasaisempaa kuin nämä arvot osoittavat.

Itä- ja Etelä-Aasian maiden gini-kertoimet ovat keskimäärin välillä 35–40. Tosin näidenkin alueiden maiden tulonjaon kesken on suuria eroja. Malesiassa ja Filippiineillä tulonjako on varsin epätasaista, gini-kerroin on noin 50, kun taas Taiwanissa ja Kiinassa gini-kerroin on alle 30.

Teollisuusmaissa ja korkean BKT:n omaavissa kehittyvissä maissa gini-kerroin on keskimäärin hieman yli 30. Pitkään jatkuneen tasoittumisen jälkeen tulonjako on muuttunut epätasaisemmaksi monissa maissa 1990-luvulla, esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa, mutta pysynyt kuitenkin suhteellisen vakaana. Itä-Euroopan perinteisesti varsin alhaiset (noin 25) gini-kertoimet ovat myös nousseet 1990-luvulla. Muutos markkinatalouteen ei ole sujunut ongelmitta ja uuden kasvun taloudellinen tuotos ei ole jakautunut tasaisesti kansalaisten kesken.

Kun tulonjakoa mitataan väestön viidennesten (kvintiili) tulo-osuuksilla, tulokset ovat pääpiirteittäin samoja. Eroavaisuuksia kuitenkin löytyy. Esimerkiksi vaikka teollisuusmaiden ja Kaakkois-Aasian maiden gini-kertoimet ovat kutakuinkin samat, saavat sekä köyhin että rikkain viidennes suhteessa suuremman osuuden tuloista Kaakkois-Aasiassa, kun taas teollisuusmaissa keskiluokan (3. ja 4. viidennes) tulo-osuus on suurempi. Tiedetään myös, että kun Lorenz-käyrät leikkaavat, gini-kerroin ei tarkasti ilmaise eri väestöryhmien välisten tulo-osuuksien muutoksia.⁸

⁸ Toisensa leikkaavia Lorenz-käyriä havaitaan useimmissa (55 %) maissa.

Gini-kerroin voi siis myös pysyä muuttumattomana, vaikka eri väestöryhmien väliset tulo-osuudet muuttuisivat huomattavastikin. Itse asiassa gini-kertoimien ja eri väestöryhmien tulo-osuuksien muutokset eivät korreloi kovin voimakkaasti keskenään. Kun maita verrataan pareittain, niiden Lorenz-käyrät leikkaavat toisensa varsin usein. Tästä johtuen maiden gini-kertoimet saattavat olla hyvinkin erilaisia, vaikka tietyn väestöryhmän, esimerkiksi köyhimpien, tulo-osuus näissä maissa on aivan sama.⁹ On siis hyvä käyttää sekä gini-kerrointa että väestöryhmien tulo-osuuksia tulonjakovertailuissa, sillä ne täydentävät toisiaan ja siten saadaan aikaan mahdollisimman kattava analyysi.

Lundberg ja Milanovic (2000) tuovat esiin globalisaatioon liittyviä taloudellisen eriarvoisuuden eri käsitteitä, kuten maiden sisäinen, maiden välinen ja koko maailman tulonjako sekä taloudellinen eriarvoisuus¹⁰. Lundberg ja Milanovicin (2000) mukaan koko maailman eriarvoisuus on lisääntynyt 1980-luvulta 1990-luvulle ja että koko maailman gini-kerroin ostovoimalla suhteutettuna oli 66 vuonna 1993. Vaikka maapalloistuminen on useimpien taloustieteilijöiden mielestä välttämätöntä taloudellisen kasvun jatkumiselle, eivät globalisaation vaikutukset jakaudu tasaisesti. Globalisaatio on muiden muassa Rodrikin (1998) mukaan kasvattanut tuloeroja korkeammin ja matalammin koulutettujen välillä. Lundbergin ja Squiren (1999) tutkimuksen mukaan globalisaatio vaikuttaa talouden avoimuuden vuoksi negatiivisesti väestön köyhimmän 40 prosentin tuloihin ja voimakkaan positiivisesti muiden tuloluokkien tuloihin. Globalisaatio voi siis vaikuttaa köyhyyttä lisäävästi. Mahler et. al. (1997) tutkimuksen mukaan taloudellinen globalisaatio ei ole ainakaan kriittisen tärkeä tekijä selitettäessä tuloerojen kasvua länsimaissa.

3.2.1 Tuloerot Suomessa

Suomi on viime vuosikymmenet ollut kansainvälisesti katsoen varsin tasaisen tulonjaon maa. Tuloerot ovat tilastojen mukaan gini-kertoimella mitaten olleet pienimmillään Suomessa vuonna 1976. Bruttotulojen ja käytettävissä olevien tulojen väliset erot kaventuivat tuohon vuoteen asti,

⁹ Esimerkiksi Etelä-Korean gini-kerroin oli 35,5 vuonna 1985 ja Kolumbian 50 vuonna 1970 ja silti molempien maiden köyhin viidennes sai saman 7 %:n osuuden maan kokonaistuloista.

¹⁰ Termit ovat inequality *within* nations, *inter-national* inequality ja *world* inequality.

erityisesti ajanjaksolla 1971–1976 (Aura 1997, s. 70). Sen jälkeen 1980-luvulla gini-kertoimessa ei tapahtunut juurikaan muutoksia. Auran (1997) tutkimuksen mukaan vuodesta 1981 vuoteen 1990 mennessä köyhien ja alemman keskiluokan (pienituloisin 35 % väestöstä) asema parani hieman ylemmän keskiluokan aseman heikentyessä vähän. Tosin vuodesta 1971 vuoteen 1990 mennessä keskimääräiset tulot lähes kaksinkertaistuivat ja taloudellinen hyvinvointi yleisesti lisääntyi. 1990-luvun lamavuosina tuloerot kasvoivat. Tuotannontekijätulojen mukaan laskettu gini-kerroin on sen sijaan kasvanut selvästi aina 70-luvun puolivälistä lähtien, ja kasvu kiihtyi edelleen 1990-luvulla. Suomen osalta on ollut erittäin hyvälaatuista kotitalouskyselyihin perustuvaa aineistoa saatavilla, joten tilastolliset tulokset ovat varsin luotettavia. Myös muita tulonjakomittoja kuin gini-kerrointa käyttämällä päästään samansuuntaisiin tuloksiin. (Tuomala 1997, s. 328–329)

1990-luvun jälkipuoliskolla ylimmän tulokymmenyksen tulot kasvoivat selvästi muita tuloluokkia nopeammin, mitä selittävät lähinnä yleistyneet myyntivoitot ja osinkotulot. Samalla kun omaisuustulot kasvoivat, on vuonna 1993 toteutettu pääomaverouudistus, missä ansio- ja pääomatulot eriytettiin eri verotuskäytäntöihin, osaltaan alentanut kokonaisverotuksen progressiota. Köyhyys on Suomessa pysynyt suhteellisen alhaisena tuloerojen kasvusta huolimatta. Nyt pitkään suhteellisen hyvänä jatkuneen talouskehityksen jälkeen näyttää kuitenkin siltä, että rakennetyöttömyys on Suomessa asettunut selvästi korkeammalle tasolle kuin aiempien noususuhdanteiden aikana. Huolestuttava piirre on työttömien ja ammatissa toimivien määrän kasvu pienituloisten joukossa. Opiskelijan pienituloisuus on usein kuitenkin vain väliaikainen ilmiö, kun taas pitkäaikaistyöttömyys voi johtaa jatkuvaan ja jopa kurjistuvaan tuloköyhyyteen. (Ruotsalainen, 2000).

Suomi on edelleen nykyään suhteellisen tasaisen tulonjaon maa. Aina näin ei toki ole ollut, vaan muutos on tapahtunut viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana. Nopea taloudellinen kasvu toisesta maailmansodasta lähtien on parantanut kaikkien väestönsien taloudellista hyvinvointia ja samalla tuloerot ovat tasoittuneet. Käännös toisenlaiseen kehitykseen ja tuloerojen kasvuun on ollut nähtävissä vasta viime vuosikymmenellä. Työttömien suuri määrä on yksi tulonjakoon selvästi vaikuttava seikka.

Pitkän aikavälin tuloerojen muutoksille Suomessa voidaan löytää useita syitä, joista tärkeimpinä voidaan mainita seuraavat:

Demografiset tekijät: Eliniän kasvu ja ikäluokkien kokoerot vaikuttavat tulojakaumaan usealla tavalla. Eläkeläisten osuus väestöstä on kasvanut koko ajan, ja se kasvaa yhä. Erityisesti tuloeroihin on Suomessa vaikuttanut suurten ikäluokkien vanheneminen yli 40-vuotiaiksi 1990-luvulle tultaessa.

Elinkeinorakenne: Suomen elinkeinorakenne on kokenut melkoisia muutoksia sodan jälkeen ja samalla sekä ammatti- että palkkarakenteet ovat muuttuneet.

Kokonaistaloudelliset vaihtelut: Talous on kokenut monia nousuja ja laskuja 60-luvulta 90-luvulle tultaessa. Työttömyyden vaikutus tuloeroihin on nähtävissä sekä 70-luvun lopulla että erityisesti 90-luvun alkupuolella. Myös palkka- ja pääomatulojen suhde on elinkeinorakenteen muuttumisen ja talouden vaihteluiden vuoksi muuttunut. Viimeisimpien tutkimusten mukaan tuloerot ovat Suomessa 90-luvun jälkipuoliskolla kasvaneet selvästi. Osin erot ovat kasvaneet korkeasti koulutettujen ja kouluttamattomien välillä, pääosin kuitenkin pääomatulojen lisääntymisen takia.

Julkisen talouden merkitys: Julkisen sektorin toimet verotuksen kautta ovat kaventaneet tuloeroja.¹¹ Tuotantotekijätulojen mukaan laskettu ginikerroin onkin paljon korkeampi kuin käytettävissä olevien tulojen perusteella laskettu. (Tuomala 1997, s. 330)

¹¹ Kun välitön verotus toimii selvästi progressiivisesti, on välillisten verojen suhteen asia toisin: ne vaikuttavat lievän regressiivisesti. Välilliset verot kohtaantuvat siis voimakkaammin tulojakauman alapäähän. Arvonlisävero ja muut hyödykeverot painottuvat eri tavoin, arvonlisävero on vähemmän regressiivinen. (Sullström ja Riihelä, 1996) Koko verojärjestelmän rakenteella on voimakas vaikutus siihen, kuinka progressiivista ja regressiivistä verotus kokonaisuudessaan on.

3.2.2 Tulonjako Länsi-Euroopassa

Atkinson, Rainwater ja Smeeding (1995) ovat Luxemburgin tulotutkimuksessaan (LIS) keskittyneet tutkimaan 15 Euroopan maan ja Yhdysvaltain tulojakoja ja sen vaihteluja 1980-luvulla. Euroopan maista tutkimuksessa on mukana OECD-maita: Pohjoismaat ja Euroopan yhteisön vanhemmat jäsenmaat Kreikkaa lukuunottamatta. Otos koostuu siis ainoastaan suhteellisen rikkaista teollisuusmaista. Vaikka nämä maat ovatkin selvästi homogeenisempi ryhmä kuin Deininger ja Squiren (1996) kaikki mahdolliset maat kattava otos, tässäkin aineistossa esiintyy vastaavanlaisia vertailtavuusongelmia. Esimerkiksi Ranskan aineisto perustuu verorekistereihin eikä kotitalouskyselyihin. Keinotekoisia oletuksiin perustuvia estimaatteja ei kuitenkaan enää ole käytetty. Mitattavan tulonjaon perustana oli yksittäisen henkilön käytettävissä oleva rahatulo.

Lorenz-käyrällä mitattuna Suomessa on näistä maista tasaisin tulonjako. Seuraavana tulevat Benelux-maat, Norja ja Ruotsi. Tutkimuksen maat voidaankin jakaa karkeasti kolmeen ryhmään: Skandinavian maissa, Benelux-maissa ja Saksassa on ajanjaksolla 1970-luvulta 1990-luvulle tasaisempi tulonjako kuin muissa maissa. Etelä-Euroopassa ja Irlannissa taloudellinen eriarvoisuus on näistä maista suurinta, kun Ranska, Italia ja Iso-Britannia sijoittuvat tulonjaoltaan tilaston keskikohtaan. Vertailumaassa USA:ssa tulonjako on epätasaisin. USA erottuu muista erityisesti siinä, että köyhimpien osuus tuloista on selvästi pienin, kun taas tulojakauman yläpäässä USA ei eroa esimerkiksi Etelä-Euroopan maista. (Atkinson et al. 1995, s. 53–63)

Myös keskituloisten määrä vaihtelee maittain melko paljon. Keskituloisiksi lasketaan ne, joiden tulot ovat 80 % - 125 % mediaanitulosta. USA:ssa tämän tuloryhmän osuus koko väestöstä on vain 27,8 %, Ranskassa vastaava osuus on 35,9 % ja Ruotsissa 46,4 %. Keskituloisten osuus on LIS-tutkimuksen mukaan suuri myös mm. Belgiassa, Saksassa ja Norjassa. Irlannissa, Italiassa ja Iso-Britanniassa keskituloisten osuus on USA:n ohella suhteellisen pieni. (Atkinson et al. 1995, s. 50)

Tulokset eroavat aiemmista tutkimuksista jonkin verran ehkä siksi, että vertailtavuuteen on tässä tutkimuksessa kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota. Lisäksi havaitaan, että tulonjako on monissa

maissa muuttunut hieman aiempaa epätasaisemmaksi 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa. Näin ollen ei voida enää olettaa, että Länsi-Euroopan maat olisivat Kuznets-käyrän laskevalla osalla, jolloin tulonjako muuttuu tasaisemmaksi. Atkinson (1995a, s. 41) toteaaakin, että Kuznetsin kasvua ja tulonjakoa koskevan tutkimuksen suurin anti on ennemminkin sen analyttinen viitekehys kuin varsinainen Kuznets-käyrä. Myös uusien tutkimusten mukaan, kuten esimerkiksi Gottschalk ja Smeeding (1998) toteavat, vauraiden teollisuusmaiden välillä on suuria eroja tulonjaon tasaisuudessa. Useimmissa länsimaissa tulonjako on muuttunut aiempaa epätasaisemmaksi viime vuosikymmenen aikana.

Atkinson (1997, s. 295–310) löytää kolme päätekijää, jotka ovat vaikuttaneet tuloerojen kasvuun Iso-Britanniassa viime vuosikymmeninä:

- palkkatulojen erojen kasvu sekä huippuammattilaisten lisääntyneen kysynnän että ammattiliittojen vähentyneen neuvottelu- ja vaikutusvallan vuoksi
- muutos politiikassa uudelleenjakoa vähentävään suuntaan 1980-luvun puolivälistä lähtien
- muuttuneet näkemykset reilusta palkasta erityisesti matalapalkka-aloilla.

Atkinson esittää myös mallin, jossa varallisuuserot estävät osalta väestöstä pääsyn pääomamarkkinoille. Tämä voi johtaa kahden luokan luokkayhteiskunnan syntymiseen: köyhät ammattitaidottomat ja varakkaat ammattitaitoiset työtätekevät.

3.2.3 Tulonjako, köyhyys ja talouskasvu Yhdysvalloissa

Yhdysvalloissa köyhyys ei 1960-luvun lopulta lähtien ole juurikaan vähentynyt voimakkaasta taloudellisesta kasvusta huolimatta. Itse asiassa vuonna 1991 köyhiksi luokiteltuja oli enemmän kuin vuonna 1968. Yksi tarjottu selitys tälle on, että mitä korkeammat keskimääräiset tulot ovat, sitä voimakkaampaa taloudellista kasvua köyhyyden vähentämiseksi vaaditaan. Tulojen kasvun ja köyhyyden suhde ei siis ole lineaarinen. Tämä ei kuitenkaan yksin selitä köyhyyden kielteistä kehitystä. On todennäköistä, että erityisesti 1980-luvulla konservatiivisen hallinnon aikana

kasvaneet tuloerot ovat vaikuttaneet kielteisesti myös köyhyyden vähenemiseen. Tuloerojen kasvu vuodesta 1967 vuoteen 1982 lisäsi köyhyyttä kolmella prosenttiyksiköllä verrattuna siihen, että tuloerot olisivat pysyneet ennallaan. Myös demografisilla tekijöillä, kuten väestön vanhenemisella, voi olla oma osansa tuloerojen kasvussa. Jos oletetaan, että tuloerot pysyisivät vakiona vuoden 1991 tasolla, mediaanitulojen tulisi kasvaa 13 prosenttia, jotta köyhyys saataisiin vähenemään vuoden 1973 tasolle. Sen sijaan, jos tuloeroja pystyttäisiin kaventamaan vuoden 1980 tasolle, ainoastaan kahden prosentin vuotuinen kasvu vähentäisi köyhyyttä. (Smolensky et al. 1994, s. 218–222)

Yhdysvaltain esimerkki osoittaa selvästi, että taloudellisen kasvun lisäksi myös näin saatujen lisätulojen jakautuminen harjoitetun politiikan seurauksena vaikuttaa merkittävästi tuloerojen ja köyhyyden kehitykseen. Aivan muutaman viimeisimmän vuoden aikana on ollut nähtävissä merkkejä siitä, että pitkä talouskasvun aika on alkanut hyödyttää myös köyhiä amerikkalaisia. Monien tutkijoiden mukaan tämä johtuu tiukoista työmarkkinoista. Yhdysvalloissa on pitkään ollut käytännössä täystyöllisyys, ja monilla aloilla uhkaa jopa työvoimapula. 1990-luvulla myöskään inflaatiopaineet eivät ole olleet vähentämässä kulutusta. Yhdysvallat on monin tavoin erikoistapaus, ja monia muita maita koskevat yleistyksiset eivät pidä paikkansa Yhdysvalloissa.

Toisaalta on tutkimuksia, kuten Partridge (1997), joiden mukaan suuremmat tuloerot vain edistävät taloudellista kasvua – ainakin Yhdysvalloissa. Niissä osavaltiossa, joissa tuloerot olivat suuremmat kuin muissa lähtökohtavuonna 1960, talous kasvoi enemmän vuoteen 1990 saakka kuin matalien tuloerojen osavaltioissa. Myös ison varakkaan keskiluokan osavaltioiden talous kasvoi nopeasti. Tällaiseen tuloerojen ja taloudellisen kasvun suhteeseen voisi kuitenkin ajatella vaikuttavan myös monia ennalta annettuja seikkoja, kuten osavaltion varallisuuden ja elinkeinorakenteen yleensä.

4. TALOUSKASVU

Taloudellisen kasvun määrä on vaihdellut ja vaihtelee yhä valtavasti eri maiden välillä eri ajanjaksoilla. Muiden muassa Barro ja Lee (1993) ovat tutkineet nopeasti ja hitaasti kehittyneiden maiden talouksia ja eroavaisuuksia näiden maiden välillä. Aineistona heillä oli 116 maan otos

vuosilta 1965–1985. Tässä tilastossa talouskasvun keskiarvo oli 1,7 % vuodessa, kun standardi-poikkeama oli 2,2. Korkein kasvuaste oli Singaporella 8,6 % vuodessa ja minimi oli -5,0 % vuodessa Kuwaitilla. Kun kaikki otoksen maat jaettiin viideksi ryhmäksi, hitaimman kasvun ryhmän talouskasvun keskiarvo oli -1,3 % ja nopeimmin kasvavien maiden ryhmän 4,8 % vuodessa. Hitaimman talouskasvun maihin (23 kpl) kuului 16 Saharan eteläpuolisen Afrikan maata, viisi Latinalaisen Amerikan maata ja kaksi Lähi-idän maata. Nopean talouskasvun maiden (23 kpl) ryhmässä oli kuusi Afrikan maata, kolme Latinalaisen Amerikan maata, kahdeksan Itä-Aasian maata ja kuusi OECD-maata. Eroa tyypillisen nopeasti kasvavan ja tyypillisen hitaasti kasvavan talouden välillä oli 6,1 % vuodessa. On siis tärkeää yrittää selvittää, mitkä ominaisuudet ja erot saavat näiden maiden taloudet kehittymään niin kovin eri tahtiin, jotta olisi mahdollista antaa edes suuntaa antavia politiikkasuosituksia köyhille ja taloudeltaan taantuville maille. (Barro ja Lee 1993, s. 1–5)

Barro ja Lee (1993) luettelevat viisi talouskasvuun vaikuttavaa avaintekijää:

1. Ehdollinen konvergenssivaikutus, mikä tarkoittaa sitä, että maan talous kasvaa nopeammin silloin, kun talouden kansantuotteen lähtötaso suhteessa inhimillisen pääoman määrään on pieni. Inhimillistä pääomaa mitattiin yksinkertaistuksen vuoksi koulutukseen osallistumisen ja eliniänodotteen muodossa.
2. Investointien suuri osuus suhteessa kansantuotteeseen vaikuttaa positiivisesti taloudelliseen kasvuun.
3. Erityisen suuri julkisen talouden osuus, tässä tutkimuksessa julkisen kulutuksen osuus kansantuotteesta, (lukuunottamatta puolustusmenoja ja koulutusta) vaikuttaa kielteisesti talouskasvuun¹².

¹² Barro (1996) on tutkinut myös suuren julkisen sektorin vaikutusta talouskasvuun ja on todennut vaikutuksen etupäässä haitalliseksi. Väittämiä ei ole saanut viime aikoina juurikaan empiiristä tukea.

4. Raskaan hallinnon aikaansaamat markkinoiden vääristymät, joita arvioidaan mustan pörssin osuudella valuutanvaihdosta, vaikuttavat talouskasvua hidastavasti.
5. Poliittinen epävakaas esimerkiksi vallankumouksen todennäköisyyden muodossa hidastaa talouskasvua. (Barro ja Lee 1993, s. 10–14)

Lisäksi todetaan naisten koulutuksen olevan avainasemassa, jotta syntyvyyttä ja siten väestönkasvua pystytään hillitsemään. Sekä miesten että naisten koulutus lisää myös eliniänodotetta ja vähentää vastasyntyneiden kuolleisuutta.

Suhteellisen tasainen tulojen ja varallisuuden jako voisi olla yksi yllä olevaan listaan lisättäviä tekijöitä. Kuten myöhemmin todetaan, tulonjako voi vaikuttaa monien eri mekanismien kautta talouskasvuun ja myös edellä mainittuihin tekijöihin. Tulonjaolla on sekä välittömiä että välillisiä vaikutuksia talouskasvuun. Jos tulonjako sivuutetaan talouskasvuun vaikuttamattomana tekijänä, voidaan sortua lyhytnäköiseen talouspolitiikkaan.

4.1 Kuznets-hypoteesi – taloudellisen kehityksen ja kasvun vaikutus tulonjakoon

Kuznets-hypoteesi on jo 1950-luvulta lähtien herättänyt keskustelua talouden kasvun ja tulonjaon välisestä suhteesta. Kausaalisuuden suunta kulkee tuon linjan tutkimuksissa talouden kehityksen vaikutuksesta tulonjakoon – siis toisin kuin viimeaikaisissa tulonjaon ja kasvun välisiä suhteita tarkastelevissa tutkimuksissa. Anand ja Kanbur (1993a ja 1993b) ovat formalisoineet Kuznets-hypoteesin mukaisen prosessin noudattaen Kuznetsin alkuperäisen numeerisen esimerkin henkeä. Heidän tutkimuksessaan Kuznets-hypoteesi ei saa tukea, vaan jopa täysin päinvastainen kehityskulku todetaan. Kuznets-hypoteesin mukaan väestöä siirtyy alhaisen keskitulon ja tasaisen tulonjaon toimialoilta korkean keskitulon ja epätasaisen tulojen jaon toimialoille. Toimialojen sisällä keskiarvotulo ja tulonjako säilyvät kuitenkin muuttumattomana. Anand ja Kanbur (1993a) mukaan myös alojen sisäiset muutokset pitäisi sallia, jotta malli voisi toimia.

Galor ja Tsiddon (1996) löytävät mallinsa kautta tukea Kuznets-hypoteesille; talouskehityksen alkuvaiheessa palkkakuilu ammattitaitoisen ja kouluttamattoman väestön välillä levenee ja myöhemmässä vaiheessa palkkaerot kaventuvat. Suhteellisen köyhä talous, jossa arvostetaan myös tasa-arvoa samoin kuin talouskasvua, voi joutua kohtaamaan vaikean trade-off tilanteen. Alkuvaiheessa tulojen uudelleenjako voi hidastaa talouskasvua ja estää talouden kehitystä saavuttamasta kaikkia hyödyttävää tasoa. Glomm ja Ravikumar (1998) esittävät mallin, jossa inhimillisen pääoman akkumuloituminen voi tuottaa Kuznets-käyrän mukaisen tasapainotilan. Olennainen elementti heidän mallissaan on se, että oppimisen ja teknologian kautta saavutetaan lyhyellä aikavälillä kasvavat skaalatuotot. Tämä on välttämätön, mutta ei kuitenkaan riittävä ehto Kuznets-käyrän toteutumiseksi. Kuznets-hypoteesin toteutumiseen vaikuttaa inhimillisen pääoman alkuperäinen jakautuminen.

Yleensä talouskasvun on katsottu vaikuttavan myönteisesti kaikkiin väestöryhmiin. Usein on tosin myös nähty, että kehitysmaan talous kasvaa osin taloudellisen tasa-arvon kehittyessä samalla kielteisesti. Kuznets-hypoteesin pohjalta on syntynyt laaja empiirinen kirjallisuus, jossa yksi päähuolenaiheita on se, että taloudellinen kehitys ja kasvu vahingoittavat köyhimpien asemaa. Aikaisempia tutkimuksia on haitannut muiden muassa aineiston saatavuus ja laatu. Deininger ja Squire (1997) eivät löydä tukea Kuznetsin käänteiselle U-käyrälle, mutta samalla he myöntävät, että 30 vuoden ajanjakso saattaa olla liian lyhyt, jotta täysi \cap -käyrä saataisiin muodostettua. Kuitenkaan ei ole nähtävissä, että tulonjako muuttuisi aiempaa epätasaisemmaksi matalan BKT:n maissa tai että tulonjako muuttuisi aiempaa tasaisemmaksi hyvän tulotason maissa, mitä Kuznets-hypoteesi edellyttäisi. Pelko siitä, että taloudellinen kasvu itsessään järjestelmällisesti vaikuttaisi kielteisesti tulonjakoon, on tämän tutkimuksen mukaan aiheeton.

Summers, Kravis ja Heston (1984) havaitsivat tutkimuksessaan, että tuloerot tasoittuivat teollisuusmaissa voimakkaasti samaan aikaan kun tuloerot köyhissä maissa hieman kasvoivat ajanjaksolla 1950-luvulta 1980-luvulle. Mielenkiintoista on myös se, että saman ajanjakson aikana reaaliset per capita tulot köyhimmissä maissa kasvoivat ainoastaan puolella siitä nopeudesta, millä

tulot teollistuneissa maissa kasvoivat. Konvergenssiteoria ei siis ainakaan tuolla ajanjaksolla näyttäisi saavan tukea.

4.2 Taloudellisen kasvun ja tulonjaon korrelaatio

Yksinkertainen korrelaatio tulojen kasvun ja gini-kertoimien muutosten välillä ei Deiniger & Squiren (1996) tutkimuksen mukaan ole merkitsevä. Korrelaatio ei myöskään ole merkitsevä rajattujen otosten tapauksissa, joissa maat on jaettu ryhmiin niille ominaisten piirteiden mukaan, kuten rikkaat tai köyhät, tasaisen tai epätasaisen tulonjaon maat. Taloudellisen kasvun ajanjaksoilla tulonjako muuttui aiempaa tasaisemmaksi vain kaksi tapausta useammin (45) kuin se muuttui aiempaa epätasaisemmaksi (43 tapausta). Pääasiallinen syy siihen, että systemaattista suhdetta ei löydy on se, että gini-kertoimen muutokset yhden maan sisällä ovat hyvin pieniä. Summaaminen voi Ravallionin (1998 s. 77) mukaan vääristää tulon tai varallisuuden jaon vaikutusta kulutuksen ja talouden kasvuun. Keskimääräinen vuosittainen muutos gini-kertoimessa oli ainoastaan 0,28 prosenttiyksikköä, kun keskimääräinen kasvuaste per capita oli 2,16 prosenttia. Esimerkiksi Taiwanissa reaalitytulot viisinkertaistuivat vuodesta 1964 vuoteen 1990 mennessä, ja silti gini-kerroin laski vain 32,2:sta 30,1:een. Monissa muissakin maissa, vaikka kasvuluvut niissä olivat vaatimattomat, gini-kerroin ei talouskasvun vuoksi ole juurikaan muuttunut. Joissakin tapauksissa gini-kerroin on myös kasvanut. Tulonjaon tasaisuus ja myös epätasaisuus näyttävät siis olevan hyvin itsepintaisia piirteitä maan sisällä; suuria muutoksia tulonjaossa ei vuosikymmenenkään aikana yleensä havaita.

Vaikka Deininger ja Squire (1996) eivät löytäneetkään merkitsevää korrelaatiota aggregaatin indeksiin, kuten gini-kertoimen ja talouskasvun välillä, korreloivat kokonaiskasvu ja muutokset väestöryhmien (kvintiilien) absoluuttisten tulojen määrässä voimakkaasti keskenään.¹³ Taloudellisen kasvun todettiin useimmissa tapauksissa lisäävän köyhimmän viidenneksen tulo-osuutta, mukaan lukien nekin tapaukset, joissa tulonjako kokonaisuudessaan gini-kertoimella mitaten muuttui aiempaa epätasaisemmaksi. Kaiken kaikkiaan Deiningerin ja Squiren (1996)

¹³ Ainoastaan rikkaimman viidenneksen tulojen muutos ei korreloinut selvästi kokonaiskasvun kanssa.

aineisto on onnistunut parantamaan erityisesti maakohtaista aikasarjaulottuvuutta tulonjakoa tutkittaessa.

Myös Tanninen (1997) on tutkinut tulonjaon ja taloudellisen kasvun suhdetta Deininger & Squiren Maailmanpankille keräämän aineiston perusteella. Tanninenkin löytää negatiivisen korrelaation epätasaisen tulonjaon ja talouskasvun väliltä. Kausaalisuuden suunta jää tosin avoimeksi, mutta mitä ilmeisimmin virta kulkee molempiin suuntiin. Tannisen (1997, s. 13–15) analyysissä ylimmän tuloluokan tulojen suhde alimman tuloluokan tuloihin korreloi selvimmin negatiivisesti talouskasvun kanssa. Ehkä siinä muuttujassa näkyikin selvimmin taloudellinen eriarvoisuus. Tulokseksi saadaan myös, että taloudellisen hyvinvoinnin tason, BKT:n, ja tulonjaon epätasaisuuden välillä on voimakas negatiivinen korrelaatio. Sen sijaan talouskasvun ja tulonjaon väliltä ei löydy tilastollisesti merkitsevää negatiivista korrelaatiota. Tähän voi tosin osin olla syynä se, että aineiston epätasaisimman tulonjaon maissa, Latinalaisessa Amerikassa ja Afrikassa, myös talouskasvu on ollut vaatimatonta. Maakohtainen komponentti on siis varsin voimakas.

4.3 Varallisuuden jako ja talouskasvu

Tutkiessaan tulonjaon ja taloudellisen kasvun välisiä yhteyksiä Deininger ja Squire (1997) täydensivät aikaisempaa aineistoaan tiedoilla maan omistuksen jakautumisesta. Näin saatiin yksinkertainen alkuperäistä varallisuuden jakautumista ilmaiseva mitta. Lisäksi aineistoa maanomistuksen jakautumisesta oli vuodelta 1960 saatavilla paljon useammasta maasta kuin tulojen jakautumisesta. Aineistosta havaittiin, että maanomistuksen jakautuminen ja tulojen jakautuminen eivät todellakaan olleet samankaltaiset. Kun esimerkiksi Intian, Indonesian ja Etelä-Korean tulonjaon gini-kertoimet olivat lähellä 30, olivat maanomistuksen vastaavat kertoimet 63, 55 ja 35. Samalla tavalla Thaimaan, Tunisian ja Perun tulonjaon gini-kertoimet ovat noin 40, mutta maanomistuskertoimet ovat 45, 64 ja 93.¹⁴ Hyvin erilaisia tuloksia on siis odotettavissa sen mukaan käytetäänkö kasvuun mahdollisesti vaikuttavana tekijänä varsinaista tulojen jakoa tai varallisuuden, tässä tapauksessa maanomistuksen, jakautumista. (Deininger ja Squire, 1997)

¹⁴ Tasaisimman maanomistuksen maissa Etelä-Koreassa ja Thaimaassa talous on kasvanut nopeammin kuin muissa tässä mainituissa maissa.

Viimeaikaiset tutkimukset viittaavat siis siihen, että alkulähtökohdan tulojaon, tai yleisemmin taloudellisen eriarvoisuuden, ja tulevaisuuden taloudellisen kasvun välillä on negatiivinen korrelaatio. Tästä seuraa päätelmä, että epätasaisen tulojaon maiden talouskasvu olisi hitaampaa kuin tasaisen tulojaon maiden, jolloin myös köyhyyden väheneminen olisi hitaampaa epätasaisen tulojaon maissa. Toisin kuin tulojen jakautumisen osalta varallisuuden, tässä tapauksessa siis maanomistuksen, epätasainen jakautuminen vaikutti tutkimuksessa merkitsevän negatiivisesti myöhempään taloudelliseen kasvuun. Tämä suhde oli tosin vahva ainoastaan kehitysmaissa. Teollisuusmaissa maanomistus ei ole enää niin tärkeä varallisuuden osatekijä. Kehittyneissä teollisuusmaissa tulot, saati maanomistus, eivät myöskään voimakkaasti vaikuta mahdollisuuteen hankkia peruskoulutusta.

Deininger ja Squire (1997) löytävätkin tutkimuksessaan negatiivisen korrelaation epätasaisen varallisuuden (maanomistuksen) jakautumisen ja koulutussaavutusten välillä. Tämän suhteen taustalla voidaan nähdä vaikutuskanavana epätäydelliset rahoitusmarkkinat, joiden kautta tulojako vaikuttaa taloudelliseen kasvuun.¹⁵ Kun köyhillä ihmisillä ei ole riittäviä taloudellisia resursseja, kuten mahdollisuutta ottaa lainaa koulutusta varten, ei myöskään inhimillisen pääoman määrä yhteiskunnassa kasva optimaalisesti. Barron (1999) uuden tutkimuksen mukaan voimakas taloudellinen eriarvoisuus hidastaa kasvua köyhissä maissa, mutta näin ei olisi asia rikkaissa maissa, joissa tuloerot jopa vahvistavat kasvua.

Vaikka alkulähtökohdan tulojako vaikuttaa taloudelliseen kasvuun, investoinneilla on Deininger ja Squiren (1997) mukaan tulojakoa suurempi vaikutus kaikkien tuloiluokkien, myös köyhimpien, tuloihin. Kun köyhimmätkin hyötyvät investoinneista oletettavasti seuraavasta taloudellisesta kasvusta, on vaikeaa, mutta välttämätöntä, verrata pääoman akkumuloitumisen ja uudelleenjaon tärkeyttä. Tulojen ja varallisuuden uudelleenjako, joka välittömästi hyödyttää köyhiä, voi yhden näkökannan mukaan vähentyneiden investointien ja hidastuneen kasvun kautta lopulta jopa vähentää köyhimpien tulonsiirtojen saajien tuloja. Tilanne, jossa uudelleenjakoa harjoitetaan, on

¹⁵ Tästä tarkemmin luvussa 5.1.

varauksetta hyvä vain, jos se ei vaikuta kielteisesti investointeihin. Investointien vaarantuminen selittää ehkä sitä seikkaa, että maareformien avulla ei aina ole pystytty parantamaan köyhien asemaa. Jos valtiot haluavat toteuttaa uudelleenjakavaa finanssipolitiikkaa, pitää niiden Deininger ja Squiren (1997) mukaan samalla taata investoinneille suotuisat olosuhteet ja kannustimet, jotta lopputulos olisi köyhyyden vähentämisen kannalta toivottu.

5. TULONJAON VAIKUTUSMEKANISMIT

Uusi taloudellisen kasvun ja tulonjaon välistä suhdetta tutkiva kirjallisuus keskittyy kolmeen vaikutuskanavaan, joiden kautta tulonjaon vaikutus taloudelliseen kasvuun voi ilmetä: epätäydelliset pääomamarkkinat, finanssipolitiikasta äänestäminen ja poliittinen epävakaas. Vaikutuskanavat voidaan jaotella myös poliittisiin ja taloudellisiin kanaviin. Taloudellisia vaikutusmekanismeja ovat tulonjaon vaikutus kotimaiseen kysyntään ja epätäydellisten pääomamarkkinoiden vaikutuskanava. Poliittisia vaikutusmekanismeja taas ovat finanssipolitiikka ja poliittinen epävakaas. Kaikissa näissä lähestymistavoissa investoinnit fyysiseen ja inhimilliseen pääomaan määräävät taloudellisen kasvun tason. Siksi yksi tapa tutkia eri vaikutusmekanismien toimivuutta on Perottin mukaan tarkastella tulonjaon ja investointien suhdetta. Perotti (1994) tutkii kuinka tulonjako vaikuttaa näiden kolmen eri vaikutusmekanismin kautta erityisesti fyysisen pääoman investointeihin. Benabou (1996a) on tutkinut laajalti useita teoreettisia malleja erilaisten muiden muassa hallitusmuotoa ja verotuksen muotoa koskevien oletusten pohjalta.

Kolmanteen mahdolliseen vaikutusmekanismiin perehdytään Alesinan ja Perottin (1996) tekemän tutkimuksen pohjalta. Empiiriset tulokset tukevat tämän teorian mukaisia väitteitä - poliittinen ja sosiaalinen epävakaas vähentää investointeja. Perottin (1994) mukaan epätäydellisten rahoitusmarkkinoiden ja poliittisen epävakauden teorit saavat siis empiiristä tukea toisin kuin finanssipolitiikan lähestymistapa. Tutkittava aineisto on kuitenkin ollut monilta osin epätäydellinen ja siksi näistä tuloksista ei voida vetää varmoja johtopäätöksiä. Tulokset kuitenkin valottavat mekanismeja, jotka vaikuttavat tulonjaon ja investointien välisen suhteen ja yksinkertaisen korrelaation taustalla.

Benaboun (1996b) toinen malli on kasvoversio vangin dilemmasta. Siinä sosiaalipoliittinen konflikti vähentää omistusoikeuksien turvaa ja siten vähentää pääoman akkumuloitumista. Benaboun mukaan tuloerot eivät yksin vaikuta merkittävästi talouskasvuun vaan merkittäviä ovat tuloerot suhteessa poliittiseen valtaan. Köyhimmillä on yleensä varakkaita vähemmän muita poliittisia vaikutusmahdollisuuksia kuin äänestäminen vaaleissa. Benabou (1996a) tuo myös esille kuinka mailla, joilla on homoteettiset preferenssit, samankaltainen demokraattinen poliittinen järjestelmä ja jotka ovat samalla teknologian tasolla, voi olla hyvinkin erilaiset veroasteet ja ”sosiaalinen sopimus”. Esimerkiksi Yhdysvallat ja Euroopan maat ovat hoitaneet sekä koulutuksen että terveydenhuollon rahoituksen hyvin eri tavoin: Euroopassa valtio kantaa päävastuun kustannuksista, mikä näkyy toki verotuksessa, kun Yhdysvalloissa vastuu lankeaa perheille, työnantajille ja kunnille.

Benabou (1994) on ottanut myös paikallisen kuntatason näkökulman mukaan koulutuksen, tuloerojen ja talouskasvun välisiä suhteita tutkiessaan. Hän päätyy seuraaviin tuloksiin: Pienetkin erot kuntien koulutusjärjestelmissä, preferensseissä tai varallisuudessa voivat johtaa ”luokittumiseen”. Epätäydellisesti toimivat pääomamarkkinat voivat lisäksi vahvistaa näiden erojen vaikutuksia. Epätasa-arvo koulutuksen suhteen on itsestään piirre sukupolvesta toiseen, mikäli yhteiskunta on kovin luokkajakoinen. Kaupunkialueiden voimakas polarisaatio voi varsinkin pitkällä aikavälillä tuottaa tehokkuustappioita sekä talouskasvun että paretokehityksen näkökulmista. Toisaalta jos valtion taholta halutaan tasoittaa eroja eri koulujen ja alueiden välisessä panostuksessa koulutukseen, voi tuloksena olla vain pieni parannus köyhien kuntien koulutuksellisisa saavutuksissa, kun samalla rikkaimpien alueiden koulutussaavutukset heikentyvät suhteessa enemmän. Lopputulos voi siis olla kokonaistasolla kielteinen. Lisäksi koska luokittuminen kumuloituu ajan myötä, on vaikea muuttaa kehityksen kulkua, kun vahinko on niin sanotusti kerran jo tapahtunut.

5.1 Epätäydellisten pääomamarkkinoiden vaikutuskanava

Tulonjako voi vaikuttaa investointeihin ja siten taloudelliseen kasvuun epätäydellisten pääomamarkkinoiden kautta. Pääomamarkkinat voivat toimia epätäydellisesti joko luotonannon osalta tai vakuutusmarkkinat voivat toimia puutteellisesti. Jos henkilöillä ei ole mahdollisuutta ottaa markkinoilta lainaa vapaasti esimerkiksi tarjonnan moral hazard -ongelman vuoksi, on alkuperäisellä perityllä varallisuudella määräävä vaikutus yksilön investointimahdollisuuksiin. Näin ollen jos yhteiskunnan kokonaisvarallisuus on tarpeeksi suuri, varallisuuden tasainen jakautuminen takaa mahdollisimman monelle tilaisuuden investointeihin. Tämän väittämän testaaminen vaatisi aineistoa varallisuuden jakautumisesta, mutta koska sellaista tietoa ei ole riittävästi saatavilla, tulonjako toimii usein varallisuuden jaon estimaattina.

Epätäydellisten pääomamarkkinoiden vaikutuksia voi olla periaatteessa kolmenlaisia: Vähävaraisilla ei ole varaa yhtä hyvään koulutukseen kuin rikkailla, köyhillä on vaikeuksia saada lainaa voidakseen perustaa yrityksen tai heillä ei ole varaa ottaa vakuutusta, joka tarvittaisiin ryhdyttäessä riskin sisältävään hankkeeseen. Idea pääomamarkkinat tulonjakoon yhdistävissä malleissa (Aghion ja Bolton 1997, Galor ja Zeira 1993) on se, että tarvitaan alkuinvestointi, tai on tiettyjä kiinteitä kustannuksia, joille vaaditaan rahoitus, jotta päästäisiin mukaan tuottaviin aktiviteetteihin. Näitä voivat olla esimerkiksi koulumaksu tai lupamaksu jollekin toimialalle. Jos ihmisillä olisi mahdollisuus tällaiseen alkuinvestointiin, he olisivat aiempaa tuottavampia talouden toimijoita. Jos tulonjako on huomattavan epätasainen samalla kun pääomamarkkinat eivät toimi täydellisesti, talouden koko tuotantopotentiaali ei ole tehokkaassa käytössä. Dynaamisessa mielessä tällainen talous kasvaa hitaammin kuin talous, jossa on tasainen tulonjako tai hyvin toimivat pääomamarkkinat.

Perotti (1994) jakaa epätäydellisten pääomamarkkinoiden mallin kolmeksi väittämäksi:

- (i) Kun pääomamarkkinoiden epätäydellisyyden taso on annettu, varallisuuden tasaisen jakautumisen pitäisi merkitä korkeata investointien tasoa.

- (ii) Kun varallisuuden jakautuminen on annettu, mahdollisimman täydellisten pääomamarkkinoiden tulisi merkitä investointien korkeata tasoa.
- (iii) Varallisuuden jaon vaikutuksen investointeihin tulisi vähentyä sitä mukaa, kun pääomamarkkinat muuttuvat yhä täydellisemmiksi.

Tulonjaon ja epätäydellisten pääomamarkkinoiden vaikutus investointeihin voidaan ilmaista seuraavan yhtälön avulla:

$$INV = \beta_0 + \beta_1 ID + \beta_2 IMP + \beta_3 IMP * ID + \beta_4 X + \varepsilon.$$

Yhtälössä INV on investointien keskimääräinen osuus BKT:sta vuosina 1960–85, ID ilmaisee tulonjaon tasaisuutta mittausajanjakson alussa vuonna 1960 ja IMP kuvaa pääomamarkkinoiden täydellisyyden tasoa, siten että mitä suuremman arvon IMP saa (0:sta 4:ään) sitä täydellisemmät pääomamarkkinat ovat. X on vektori, joka kuvaa muita investointeihin määräävästi vaikuttavia tekijöitä, kuten koulutusastetta ja markkinahäiriöiden määrää.¹⁶ Väitteiden 1, 2 ja 3 perusteella oletetaan, että $\beta_1 > 0$, $\beta_2 > 0$ ja $\beta_3 < 0$. Väitteen 1 perusteella $\partial INV / \partial ID = \beta_1 + \beta_3 IMP$ saa positiivisen arvon. Kuitenkin kun IMP kasvaa ja pääomamarkkinat siis muuttuvat yhä täydellisemmiksi, tulonjaon vaikutuksen taloudelliseen kasvuun tulisi vähentyä (väite 3), joten tästä seuraa, että $\beta_3 < 0$. Myös väitteen 2 mukaan, kun tulonjako on annettu, pääomamarkkinoiden muuttuessa täydellisemmin toimiviksi yhä useampien mahdollisuudet investoida kasvavat. Tämän mukaan $\partial INV / \partial IMP = \beta_2 + \beta_3 ID > 0$, ja siksi $\beta_2 > 0$. (Perotti 1994)

Kun malli estimoitii, olivat tulokset teorian mukaiset: Kahden alimman tuloviidenneksen tulojen lisäys lisäsi investointien määrää, mutta tämä vaikutus lähestyi nollaa, kun pääomamarkkinat muuttuivat aiempaa täydellisemmiksi. Samoin kun tulonjaon taso oli annettu, investointien määrä

¹⁶ Tämä muuttuja on lainattu yleisesti kirjallisuudessa esiintyvän määritelmän mukaisesti.

kasvoi pääomamarkkinoiden täydellisyysden vuoksi. Tämän vaikutuskanavan toimivuutta on kuitenkin luultavasti vaikeinta testata nykyisten saatavilla olevien aineistojen perusteella.

Kausaalisuuskysymys nousee esille myös rahoitusmarkkinoiden ja taloudellisen kasvun suhteen välillä. Kehittyneet rahoitusjärjestelmät ovat voineet kiihdyttää taloudellista kehitystä tai toisaalta rahoitusmarkkinoiden kehitys on ollut seurausta taloudellisesta kasvusta. Todisteita molemminpuolisesta vuorovaikutussuhteesta on olemassa.¹⁷ Talouden todellisen infrastruktuurin ja rahoituksen rakenteiden välillä on olemassa yhteys. Toimivat rahamarkkinat helpottavat varojen siirtymistä niiden parhaille käyttäjille kohteisiin, joista saadaan paras mahdollinen tuotto pääomalle. Välittäjäorganisaatioiden (pankkien) kautta investoijat pystyvät hyödyntämään muiden sekä fyysistä varallisuutta että informaatiopääomaa ja näin yhteiskunnan varallisuus saadaan mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön. Rahamarkkinoiden kautta myös investointeihin liittyviä riskejä saadaan hajautettua suuremmalle joukolle sijoittajia. Myös kulutuksen säätely ajan suhteen on helpompaa ja kuluttaja saa maksimoitua hyötynsä, kun lainamarkkinat toimivat hyvin

Greenwoodin ja Jovanovicin (1989) mallissa taloudellinen kasvu tarjoaa ensin rahoituksen rakenteille mahdollisuuden kehittyä. Näin muodostunut rahoitusjärjestelmä vuorostaan mahdollistaa nopeamman taloudellisen kasvun, koska investointien odotettu tuottoaste on mahdollisimman korkea. Kehityksen alkuvaiheessa kasvu on hidasta, kun vaihdanta ja rahoitusjärjestelmät ovat kehittymättömiä. Kun väestön tulotaso nousee, rahoitusmahdollisuudet laajenevat ja taloudellinen kasvu sekä säästäminen lisääntyvät. Tässä kehitysvaiheessa tuloerot rikkaiden ja köyhien välillä kasvavat. Kypsässä vaiheessa taloudessa on täysin kehittynyt rahoitusjärjestelmä ja tuloerotkin ovat tasoittuneet, kun kaikilla on mahdollisuus rahoittaa investointinsa fyysiseen tai inhimilliseen pääomaan. Taloudellisen kasvun aste on stabiloitunut alkuvaihetta korkeammalle tasolle. Valtio voi tulonsiirroin, kuten tarjoamalla tai takaamalla halpoja lainoja, helpottaa epätäydellisistä rahoitusmarkkinoista aiheutuvia lainansaantirajoituksia. Tällöin tulonsiirrot tasoittavat taloudellisia lähtökohtia ja lisäävät inhimillisen pääoman kasvun mahdollisuuksia sekä tehokkuutta.

¹⁷ Esimerkiksi Jung 1986, Financial development and economic growth: International evidence.

Aghion ja Bolton (1997) päätyvät tutkimuksessaan hyvin samankaltaisiin päätelmiin. Myös Benabou (1996) on tutkinut epätäydellisten pääomamarkkinoiden vaikutusta ja osoittanut, että talouspoliittiset järjestelyt voivat tuottaa moninkertaisia tasapainotiloja. Jos verotuksen ja julkisen kulutuksen nettovaikutus talouskasvuun onkin suotuista, voidaan olla tilanteessa, jossa on epätasainen tulonjako, vähän uudelleenjakoa ja talous toimii tehottomasti, tai toisaalta tilanteessa, jossa on tasainen tulonjako, paljon tulonsiirtoja ja talous toimii tehokkaasti.

Tällainen kehityskulku noudattaa Kuznets-hypoteesin oletuksia. Yksi Kuznetsin käänteisen U-käyrän havaitsemisen ongelmia on arvioida riittävä ajanjakson pituus, jotta kehityksen eri vaiheet olisivat nähtävissä. Esimerkiksi Iso-Britannian taloudellinen kehitys 1600-luvun lopulta teollisen vallankumouksen myötä 1900-luvulle antaa kyllä tukea Kuznets-hypoteesille, mutta kykeneekö se enää kuvaamaan pitkälle kehittyneen teollisuuden ja ennen kaikkea palveluelinkeinoihin nojaavan yhteiskunnan tulonjaon kehittymistä. Ehkä onkin mielekkäämpää tutkia Kuznets-hypoteesin toteutumista kehitysmaissa. Toisaalta joku voisi nähdä nykyisessä paljolti uuden talouden voimin kasvavassa taloudessa Kuznets-hypoteesin talouden alkuvaiheen kaltaista kehitystä, sillä tuloerot ovat taas lähteneet kasvuun monissa maissa.

5.2 Finanssipolitiikan vaikutusmekanismi

Toinen mahdollinen tulonjaon vaikutuskanava talouskasvuun on finanssipolitiikka. Finanssipolitiikasta päättävät äänestäjien valitsevat poliitikot. Perotti (1994) on tutkimuksessaan tulkinnut finanssipolitiikan yksinkertaistuksen vuoksi puhtaasti uudelleenjakavaksi järjestelmäksi, jossa tuloja verotetaan suhteellisesti ja tulonsiirrot henkilöille ovat könttäsummia. Korkea verotuksen aste vähentää investointeja pienentämällä veronjälkeistä investoinnin tuottoastetta. Veroaste määräytyy äänestysprosessin kautta keskimääräisen äänestäjän mukaan. Mitä köyhempi mediaani/keskiverto äänestäjä on suhteessa keskiarvotuloon sitä korkeamman veroasteen puolesta hän äänestää ja sitä pienempi on investointien tuottoaste.

Tämän mallin päätelmät voidaan esittää kahtena väittämänä:

- (iv) Investointien tuottoaste laskee, kun julkinen kulutus tulonsiirtojen muodossa veroasteen kautta kasvaa.¹⁸
- (v) Julkinen kulutus tulonsiirtojen muodossa kasvaa, kun etäisyys keskiarvotulon ja mediaanitulon välillä kasvaa.

Tanninen (1997) on tutkinut erityisesti finanssipolitiikan lähestymistapaa ja päätyy tulokseen, jonka mukaan julkisen kulutuksen, tässä tapauksessa uudelleenjaon, ja taloudellisen kasvun suhde ei ole lineaarinen. Julkinen kulutus vaikuttaa Tannisen tutkimuksen¹⁹ mukaan kasvuun suotuisasti pieninä määrinä; silloin investointeja ja kasvua edistävä positiivinen vaikutus dominoi. Suuri julkinen kulutus vaikuttaa talouskasvuun kielteisesti; silloin verotuksen kannusteita heikentävä vaikutus dominoi. Tämä voisi olla yksi ratkaisu Perottin pulmaan, joka nousee nimenomaan taloudellisen mekanismin pohjalta, sillä useimmat empiiriset tulokset on saatu lineaarisen suhteen oletuksen pohjalta.²⁰ Slemrod (1995) on tosin kritisoinut sitä, voiko julkisen sektorin suuruuden ja taloudellisen kehityksen väliltä ylipäätään löytää empiiristä todennusta maakohtaisen poikkileikkausaineiston perusteella. Julkinen kulutus voidaan nähdä myös osana yhteiskuntasopimusta, jonka avulla voidaan saavuttaa konsensus ja investoinneille suotuisat olosuhteet.

Uudelleenjakavan politiikan katsotaan hidastavan kasvua, koska silloin resursseja allokoituu pois tuottavista investoinneista ja toisaalta koska investointien tuotto verotuksen vuoksi pienenee. Valtiolle on useissa äänestysprosessiin perustuvissa tutkimuksissa kuitenkin annettu suhteellisen passiivinen rooli²¹. Aktiivinen hallitus voi julkisen kulutuksen avulla toimia välittäjänä yhteiskunnan tulonjakoa koskevilla konflikteilla tai olla lievittämässä niitä. Keinoja on puhtaan

¹⁸ Julkisella kulutuksella voi toki olla myös positiivisia ulkoisvaikutuksia tuotannolle ja siten investointien tuotolle. Esimerkki löytyy muiden muassa Alesinan ja Rodrikin mallista (1994). Jos kuitenkin mediaani-äänestäjän tulot ovat keskiarvoa pienemmät, kuten yleensä ovat, julkisen kulutuksen määrä nousee tasolle, jolloin verojen kautta tulevat negatiiviset tuotantovaikutukset ovat positiivisia suuremmat.

¹⁹ Alesina ja Rodrik (1994) samoin kuin Barro (1996) ovat samaa mieltä tutkimuksissaan.

²⁰ Esimerkiksi Easterly ja Rebelo (1993) tutkimuksessaan Fiscal Policy and Economic Growth.

²¹ Esimerkiksi Persson ja Tabellini (1994) ja Benabou (1996).

uudelleenjaon lisäksi monia, jakopolitiikkaa on monenlaista. Tanninen myös argumentoi, että finanssipolitiikka ja poliittinen epävakaus eivät ole itsenäisiä toisistaan riippumattomia vaikutuskanavia, vaan että ne liittyvät läheisesti toisiinsa.

Poliittinen prosessi voi toisaalta johtaa myös konservatiiviseen hallitukseen, jonka keino hoitaa tuloeroista aiheutuvia vaikeuksia on panostaa voimakkaasti järjestyksen ylläpitoon (law and order). Tässäkin tapauksessa julkinen kulutus kasvaisi. Perinteisesti julkinen kulutus on jaettu tuottaviin julkisiin investointeihin ja kulutukseen, joita ovat esimerkiksi infrastruktuuri ja koulutus, ja tuottamattomiin uudelleenjakaviin tulonsiirtoihin.²² Tämä jaottelu tuottavaan ja tuottamattomaan julkiseen kulutukseen voisi olla yksi syy siihen, miksi ainoastaan julkisen kulutuksen kokonaismäärä ei ole merkitsevä talouskasvun suhteen (Atkinson 1995a). Yksi ongelma julkista kulutusta määritettäessä on se, että esimerkiksi julkisten palveluiden hinta määritetään useimmiten omakustannushintaan, ei sen mukaan mikä olisi vastaavan palvelun yksityinen markkinahinta. Kansantalouden tilinpito ei tarjoa julkisen kulutuksen osalta hyvää ja vertailukelpoista aineistoa. Easterly & Rebelon (1993) ja Tannisen (1997) tutkimuksissa julkinen kulutus on jaettu myös funktionaalisten toimintojen mukaan: julkishyödykkeisiin (kuten yleiset julkiset palvelut ja puolustus), meriittihyödykkeisiin (koulutus, terveydenhuolto, asuntotuotanto) sekä sosiaaliturvaan ja kulutukseen taloudellisiin palveluihin.

Tannisen (1997) tutkimuksessa ainoastaan kaksi valtion kulutuksen mittaria sai tilastollisesti merkitsevät kertoimet vaikutuksessaan taloudelliseen kasvuun. Valtion kulutus julkishyödykkeisiin vaikutti optimaalisen suotuisasti talouskasvuun noin 6 % osuudella kansantuotteesta. Keskimääräinen kulutuksen määrä oli 5,8 %, joten lisäpanostus julkishyödykkeisiin toisi Tannisen analyysin mukaan vielä enemmän kasvua. Ainoastaan kahdella maalla²³ julkinen kulutuksen osuus oli niin suuri, että sen vaikutus talouskasvuun oli epäsuotuisa. Kuitenkin julkisen kulutuksen vähentäminen kokonaisuudessaan yhden standardipoikkeaman verran sai aikaan noin yhden

²² Esimerkiksi Chang (1998) on sitä mieltä, että nimenomaan verotulojen käyttökohde ratkaisee lopullisen vaikutuksen talouskasvuun. Julkisiin palveluihin panostaminen voi nopeuttaa talouskasvua, mutta tulonsiirrot ja uudelleenjako hidastavat kasvua.

²³ Nämä maat olivat Unkari ja Sambia.

prosenttiyksikön nousun talouden kasvuasteessa. Tannisen tutkimuksessa epätasaisen tulonjaon ja investointien välillä on selvä negatiivinen korrelaatio. Vastoin perinteisiä käsityksiä kulutus sosiaaliturvaan näyttäisi hyödyttävän sekä investointeja että talouskasvua. Ainoastaan kulutus julkishyödykkeisiin on tämän tutkimuksen mukaan sellainen julkisen kulutuksen muoto, joka vaikuttaa kielteisesti investointien määrään. Julkinen kulutus samoin kuin valtion tulonsiirrot näyttävät lisäävän investointeja aina siihen asti, kunnes osuus kansantuotteesta nousee noin 16 prosenttiin. Monissa OECD-maissa sekä julkisen kulutuksen että tulonsiirtojen osuus on selvästi enemmän kuin 16 prosenttia, jolloin investointien määrä jää optimaalisesta. Tutkimustuloksissa esiintyy tosin jonkin verran hajontaa aina valitun tilastollisen menetelmän mukaan. Tannisen tutkimuksessa epätasainen tulonjako ei myöskään vaikuta merkittävästi julkiseen kulutukseen paitsi meriittihyödykkeiden osalta. Perinteinen tulonjaon finanssipoliittinen mekanismi ei siis nykyisin saa empiiristä tukea.

Finanssipoliittinen vaikutuskanava tulonjaosta tulonsiirtojen kautta investointeihin voidaan myös ilmaista kahden yhtälön avulla:

$$INV = \alpha_0 + \alpha_1 TRANSF + \alpha_2 Z + \varepsilon_1.$$

$$TRANSF = \beta_0 + \beta_1 ID + \beta_2 ID * DEM + \beta_3 W + \varepsilon_2.$$

Yhtälöissä TRANSF on valtion tulonsiirtojen keskimääräinen osuus BKT:sta vuosina 1970–1985. Väitteen 4 mukaan $\alpha_1 < 0$. Yhtälössä tulonjakoa kuvaava muuttuja ID on kolmannen väestöviidenneksen tulo-osuus. ID on siten myös arvio mediaaniäänestäjän tuloista keskiarvotuloon verrattuna. Väitteen 5 mukaan mitä suurempi on kolmannen viidenneksen tulo-osuus, sitä pienempi on tulonsiirtojen osuus BKT:sta. Tämän teorian voi tosin ajatella pätevän ainoastaan demokraattisissa järjestelmissä, joissa tulonsiirtojen määrä on seurausta äänestäjien valintojen mukaisesta finanssipolitiikasta. Muuttuja ID * DEM kuvaa tätä seikkaa ja siinä DEM on dummy-muuttuja, joka saa arvon 1 demokratioissa ja arvon 0 ei-demokratioissa. Teorian mukaan siis $\beta_2 < 0$ ja $\beta_1 + \beta_2 < 0$. Muuttujat Z ja W kuvaavat muita investointeihin ja tulonsiirtoihin vaikuttavia tekijöitä. Tämän teorian mukaiset perinteiseen tietämykseen perustuvat väitteet eivät kuitenkaan saa

Perottin (1994) tutkimuksessa tukea. Tulonsiirtojen vaikutus investointeihin oli jopa myönteinen ja merkitsevä eli tulos oli päinvastainen väitteelle 4. Lisäksi kolmannen tuloviidenneksen tulo-osuuden kasvu lisäsi valtion tulonsiirtoja, joten väite 5 ei myöskään näyttäisi pitävän paikkansa. Tämä vaikutus oli lisäksi voimakkain demokratioissa.

5.2.1 Uudelleenjakava politiikka ja taloudellinen kasvu

Tuloerojen tasoittaminen yhteiskunnassa paljon ansaitsevien ja köyhimpien välillä tapahtuu yleisimmin verovaroin rahoitetun finanssipolitiikan kautta. Alesina ja Rodrik (1994) ovat muodostaneet endogeenisen kasvun mallin, jossa tutkitaan harjoitetun politiikan ja taloudellisen kasvun välistä suhdetta. Taloudellinen kasvu lisääntyy, kun pääomavarannot säästämispäätösten kautta kasvavat. Kasvu määräytyy poliittisten päätösten perusteella, joihin vaikuttaa ristiriita kansakunnan varallisuuden jakautumisesta työntekijöiden ja elantonsa pääomatuloista ansaitsevien kesken. Tässä mallissa pääoma käsitetään laajasti siten, että siihen kuuluvat niin fyysinen ja inhimillinen pääoma kuin esimerkiksi teknologian omistusoikeudetkin. Uudelleenjaon kannalta tärkeät poliittiset päätökset täytyy tehdä kahdesta asiasta: Millä veroasteella pääomaa verotetaan (tässä mallissa työtuloa ei veroteta lainkaan) ja miten julkinen kulutus jaetaan oletettavasti tuottavien julkisten investointien ja työntekijöille annettavien tulonsiirtojen kesken. Kun julkisen kulutuksen koostumus pysyy ennallaan, talouden kasvuaste nousee, jos pääomavero on pieni. Koska julkiset palvelut katsotaan kannattaviksi, pieni pääomavero hyödyttää kaikkia. Suuri pääomavero taas vähentää talouskasvua. Toisaalta kun veroaste pidetään vakiona, talouskasvu pienenee, jos tulonsiirrot työpanostaan joustamattomasti tarjoavalle työvoimalle ja niiden osuus julkisista menoista kasvavat. (Alesina ja Rodrik 1994A, s. 1–2 ja 1994B, s. 465–467)

Alesina ja Rodrik tutkivat julkisen rahoituksen päätösten ja talouden kasvuasteen määräytymistä poliittisen päätöksentekoprosessin kautta. Heidän mallissaan hallitus voi asettaa tietyt painot kahden väestön ryhmän, työntekijöiden ja kapitalistien, hyvinvoinnin kesken. Voidaan ajatella, että nämä painot määräytyvät eri eturyhmien lobbauksen ja poliittisen aktiivisuuden mukaan. Tämän mallin avulla voidaan päätyä seuraaviin johtopäätöksiin:

1. Taloudellista kasvua maksimoiva politiikka, jossa pääomalle on asetettu minimivero, on optimaalinen vaihtoehto vain sellaiselle hallitukselle, joka arvostaa ainoastaan pääoman omistajien hyvinvointia (huom. pääoma laajasti ymmärrettynä). Jos hallitus asettaa vaikka pienenkin painon työntekijöiden hyvinvoinnille, se joutuu valitsemaan korkeamman veroasteen ja maksimia pienemmän talouden kasvun. Työntekijät preferoivat korkeampaa veroastetta ja siten pienempää taloudellista kasvua, ja kapitalistit alemman veroasteen kautta mahdollisimman voimakasta taloudellista kasvua. Nopeinta mahdollista talouskasvua onkin käytännössä mahdotonta saavuttaa, sillä demokraattisen äänestysprosessin kautta veroaste nousee kasvua hidastavalle tasolle. Pääomaveron on tässä otettu esimerkiksi uudelleenjaosta, mutta uudelleenjaon välineenä voivat tietysti olla myös esimerkiksi progressiivinen tuloverotus ja minimipalkkalait. (Alesina ja Rodrik 1994, s. 477–479)

Tämän mallin mukaan siis työntekijöiden tulojen lisäämisen ja hyvinvoinnin sekä taloudellisen kasvun välillä on trade-off, eli molempia ei voida saavuttaa tai ainakaan maksimoida yhtä aikaa.

2. Aikakonsistenssi on ongelma, jos työntekijöillä ja kapitalisteilla on erilaiset diskonttokorot, eli he arvostavat kulutusta nyt ja tulevaisuudessa eri tavoilla. Esimerkiksi jos työntekijät ovat sen hetkisen kulutuksensa suhteen kärsimättömämpiä kuin kapitalistit, optimaalista politiikkaa olisi antaa pääomaveron asteen vaihdella ajan kuluessa siten, että alussa pääomaveron aste on korkea ja myöhemmin veroaste on alhainen. Näin myös taloudellinen kasvu nopeutuisi ajan kuluessa. Tällainen politiikka ei kuitenkaan ole dynaamisesti johdonmukaista. Ajan suhteen vakio veroaste ja vakiomääräiset tulonsiirrot johtaisivat johdonmukaisesti tasaiseen talouden kasvuasteeseen. Tällaisen ratkaisun myötä työntekijät häviävät aluksi ja hyötyvät myöhemmin päinvastoin kuin kapitalistit.

Toisenlaisen mallin ja lähestymistavan avulla perehdytään tarkemmin varallisuuden jakautumisen ja talouskasvun väliseen suhteeseen. Siinä yksilöt on jaettu useampaan kuin kahteen ryhmään sen mukaan, kuinka suuret suhteelliset osuudet heillä on työvoimaa tai pääomaa. Malli osoittaa, että kasvun ja varallisuuden jakautumisen välillä on monotoninen suhde: sellaisten demokratioiden, joissa pääoman omistus on jakautunut epätasaisesti, talous kasvaa hitaammin kuin tasaisemman varallisuuden jaon demokratioiden. Tämä johtuu siitä, että keskimääräisellä äänestäjällä ei epätasaisen varallisuudenjaon vuoksi ole paljon pääomaa, ja siksi hän äänestää korkean veroasteen puolesta, joka puolestaan pitää talouskasvun alhaalla. Epädemokraattisissa järjestelmissä vastaavanlaista korrelaatiota ei varallisuuden jaon ja talouskasvun välillä esiinny, vaikka yhteiskunnalliset paineet vaikuttavat myös diktaattoreiden päätöksiin. Suuri joukko köyhiä kansalaisia saattaa uhata hallitsijan asemaa, jolloin uudelleenjakoa on harkittava myös autarkiassa. (Alesina ja Rodrik 1994, s. 478)

Tämä malli toimiikin loistavasti teoriassa, mutta monet mallin oletukset jäävät vaille empiiristä tukea. Ensinnä varallisuus vaikuttaa äänestysaktiivisuuteen: varakkaat äänestävät vilkkaammin ja ajavat myös muuten yhteiskunnallisia etujaan tehokkaammin kuin keskituloiset tai köyhät. Tästä syystä todellinen veroaste jää pienemmäksi kuin mediaaniäänestäjän tulojen perusteella voisi olettaa. Lisäksi uudelleenjakava politiikka ei ole yleisempää epätasaisen tulonjaon maissa vaan ennemminkin päinvastoin. Kohtuullisen pienten tuloerojen maissa korkea verotus, ja siten suhteellisen runsaskätisesti uudelleenjakava finanssipolitiikka, on ennemminkin sääntö kuin poikkeus. Tämä tutkimus yhdistää verojen määräytymistä äänestysprosessin kautta tutkivaa ja endogeenistä kasvua tutkivaa kirjallisuutta²⁴. Useat tutkimukset, joissa on yritetty liittää tulojen ja varallisuuden jakautumisen näkökulma endogeenisen kasvun teoriaan, ovat keskittyneet inhimillisen pääoman investointeihin taloudellisen kehityksen moottorina. Kun tuloerot ovat suuria, monilla ihmisillä ei rahoitusmarkkinoiden epätäydellisyyden, siis lainarajoitusten, vuoksi ole mahdollisuutta investoida koulutukseensa, ja siksi talouskasvu jää pieneksi. Alesinan ja Rodrikin (1994) tutkimus eroaa monista muista samankaltaisiin kysymyksiin keskittyvistä tutkimuksista

²⁴ Esimerkiksi Robert, 1977. Voting over Income Tax Schedules ja Romer, 1975. Individual Welfare, Majority Voting, and the Properties of a Linear Income Tax.

siinä, että Alesina ja Rodrik keskittyvät tulojen lisäksi varallisuuden jakautumiseen. Varallisuuden jakautumisesta ei tosin juurikaan ole riittävästi tilastoja saatavilla paitsi maanomistuksen osalta. Myös Alesina ja Rodrik (1994) käyttävät maanomistuksen ja tulojen jakautumista varallisuuden jaon estimaattina. Maanomistus on tosin hyvin karkea estimaatti varallisuudelle, sillä varallisuus on jakautunut maailmassa varsin epätasaisesti, epätasaisemmin kuin tulot. Lisäksi maa ei pääomana akkumuloidu siten kuin malli varallisuudelta odottaa.

Tämänkin mallin tulosten empiiristä todentamista on haitannut hyvälaatuisen ja luotettavan aineiston saatavuus. Talouskasvua on selitetty alkulähtökohdan (vuosi 1960) BKT:tä, peruskoulun käyneiden osuutta ja tulonjakoa kuvaavilla muuttujilla. Tulonjakoa kuvaavat väestönosien (5 kpl) tulo-osuudet. Mallin johtopäätökset saavatkin tällä aineistolla empiiristä tukea: pienten tuloerojen demokraattisten valtioiden talous kasvaa nopeimmin. Erityisesti keskiluokan tulo-osuuden lisääntymisellä rikkaimman tuloluokan aseman hieman heikentyessä on kasvua edistävä vaikutus. Toisaalta jos köyhimmän tuloluokan tulot kasvavat keskiluokan kustannuksella, myönteistä vaikutusta kasvuun ei välttämättä olekaan nähtävissä. BKT:llä on kasvuun odotetun negatiivinen kerroin, joka ilmaisee siis konvergenssia. Peruskoulutukseen osallistumisella on merkitsevä positiivinen vaikutus kasvuun. Tulonjaon vaikutus kasvuun ei ole ainoastaan merkitsevä, vaan myös huomattava. Rikkaimman tuloluokan tulo-osuuden pienentyminen kymmenellä prosentilla lisäisi kasvua 1/3 prosenttiyksikköä. (Alesina ja Rodrik 1994)

Alesina ja Rodrik (1994, s. 483) viittaavat myös toisessa tutkimuksessa tulostensa kautta toisen maailmansodan jälkeisten maareformien hyödyllisyyteen. Monien Aasian maiden kuten Japanin, Etelä-Korean ja Taiwanin nopeaa talouskehitystä on osin selitetty näillä uudelleenjakotoimilla. Toisenlaisen esimerkin tarjoaa Latinalainen Amerikka, jossa maan ja muunkin varallisuuden jakautuminen on erittäin epätasaista, ja kuten tiedämme, myös talouskehitys on ollut paljon hitaampaa kuin Aasiassa.

Perssonin ja Tabellinin (1994, s. 600–601) tutkimus päättyy samankaltaisiin tuloksiin kuin Alesinan ja Rodrikin (1994); epätasainen tulonjako vaikuttaa haitallisesti talouskasvuun. Kun tuloerot ovat

suuria, poliittiset päätökset todennäköisesti johtavat sellaiseen vero- ja finanssipolitiikkaan, joka vähentää pääoman akkumuloitumista, investointeja ja siksi kasvua. Mitä suurempi ero on mediaani- ja keskiarvotulon välillä, sitä enemmän uudelleenjakoa on odotettavissa poliittisen prosessin kautta (Benabou 1996). Poliittisilla instituutioilla on myös vaikutusta taloudelliseen kasvuun, sillä niiden kautta eturyhmien päämäärät vaikuttavat julkistaloudellisiin päätöksiin.

Persson & Tabellinin mallissa yksilöt elävät kahden eri periodin ajan ja toimivat taloudellisina agenteina ja äänestäjinä²⁵, tuloja verotetaan ainoastaan uudelleenjakavia tarkoituksia varten, ja verotus vaikuttaa inhimillisen pääoman investointeihin. Tulonjako voi olla niin epätasaista, että sen seurauksena talouskehitys kärsii eikä talous kasva. Mallissa esitetään erilaisia ratkaisuja tällaiseen tilanteeseen:

1. Poliitiikan avulla voidaan pyrkiä köyhyyden poistamiseen jakamalla uudelleen omistusoikeuksia ja varallisuutta.
2. Toinen mahdollisuus on panostaa voimakkaasti perus- ja keskiasteen koulutukseen, jolloin inhimillistä pääomaa kertyy yhä useammalle ja tuloerot sen ansiosta tasoittuvat.
3. Kolmas kovin epädemokraattinen mahdollisuus on rajoittaa köyhien poliittista osallistumista, lähinnä äänestys-oikeutta, jolloin politiikassa ei ehkä oteta huomioon vähäosaisten tarpeita ja kasvulle haitallista uudelleenjakoa ei tarvita. (Persson ja Tabellini 1994, s. 604–605)²⁶

Tämä historialliseen todentamiseen pyrkivä aineisto koostui ainoastaan yhdeksästä länsimaasta, ja sen pohjalta mallin johtopäätökset saivatkin tukea. Viimeaikaista kehitystä tutkiva aineisto koostui 67 maasta, ja niissä myös tulonjaon epätasaisuus vaikutti haitallisesti kasvuun. Tämä vaikutus oli tosin havaittavissa ainoastaan demokratioissa. Tuloksia pidettiin vahvoina siinä mielessä, että kausaalisuuden suunta kulkee tulonjaosta kasvuun päin eikä päinvastoin. (Persson ja Tabellini 1994,

²⁵ Kyseessä on siis overlapping generations -malli.

²⁶ Tällaiset rajoitukset olivat yleisiä länsimaissakin vielä alle sata vuotta sitten, jolloin ainoastaan varakkaimmilla miehillä oli oikeus äänestää harjoitetusta politiikasta. Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ulotettiin teollisuusmaissakin vasta tällä vuosisadalla vähitellen koskemaan koko väestöä. Toki monissa maailman maissa politiikasta äänestäminen ei vielä kuulu kaikkien ihmisten oikeuksiin – naisilla ei ole äänioikeutta esimerkiksi Saudi-Arabiassa.

s. 607 ja 611) Ainakin Deininger ja Squire (1996) kuitenkin asettavat tämän tutkimuksen aineiston laadun kyseenalaiseksi, jolloin tuloksiakaan ei voida pitää luotettavina.

Edellä mainituissa Persson ja Tabellinin (1994) ja Alesina ja Rodrikin (1994) tutkimuksissa on yksinkertaistuksen vuoksi huomioitu vain yksi poliittinen veroinstrumentti, pääomaverotus. Veropolitiikan kannalta tämä on varsin rajoittava näkökulma. Grüner (1995) ottaa tutkimuksessaan huomioon kaksi uudelleenjakavaa veroinstrumenttia, palkkatulojen verotuksen ja perintöverotuksen. Grünerin (1995) tutkimuksessa kasvua luo inhimillisen pääoman akkumuloituminen, altruistiset vanhemmat jättävät sekä fyysisen että inhimillisen pääoman perintönä lapsilleen. Grünerin (1995) mukaan perintöverotus vaikuttaa suotuisasti talouskasvuun, kun taas ansiotuloverotus vaikuttaa kielteisesti sekä lyhyen että pitkän aikavälin talouskasvuun. Tulokset eivät kuitenkaan ole tilastollisesti järin vahvoja. Grünerin mallissa ainoastaan alkulähtökohdan inhimillisen pääoman epätasainen jakautuminen vähentää talouskasvua lyhyellä aikavälillä. Sen sijaan fyysisen varallisuuden epätasainen jakautuminen voi lyhyellä aikavälillä jopa stimuloida kasvua, jos samalla on käytössä kohtuullisen korkea perintö- ja kiinteistövero. Uudelleenjaon ei siis tulisi koskea ainoastaan fyysistä, vaan myös inhimillistä pääomaa, jotta vaikutus talouskasvuun olisi suotuisa.

Perintöveron voidaankin toisinaan nähdä olevan sellainen verotuksen muoto, joka ei haittaa talouden kasvua, sillä perintöverolla ei sinänsä ole vaikutusta insentiveihin. Useimmissa maissa perintö- ja varallisuusverotuksella ei kuitenkaan kateta merkittävää osaa julkisista menoista, vaan osuus kokonaisverokertymästä on suhteellisen mitätön. Usein nähdään, että verotuksen voimakas kohdentuminen varallisuuteen voisi karkottaa pääomia kyseisestä maasta. Varakkailta on myös hyvät mahdollisuudet vaikuttaa talous- ja veropolitiikan muodostumiseen, jolloin varallisuusverotusta ei verotuksen muotona juurikaan suosita. Maakohtaiset erot ovat kohtuullisen suuria, omaisuusverotuksella on muiden muassa Iso-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Japanissa kohtuullinen merkitys (noin 3–4 % kansantuotteesta) varsinkin muihin länsimaihin verrattuna. Suurin välittömien verojen kertymä tulee kuitenkin yleensä ansiotulojen verotuksesta. Yksi lisätutkimuksen aihe voisi olla, kuinka verotuksen eri muodot vaikuttavat tulonjakoon ja talouskasvuun.

5.2.2 Perinteisen lähestymistavan kritiikki

Jo aiemmin on todettu, että oletukset finanssipolitiikan vaikutuskanavan taustalla eivät välttämättä toteudu reaali maailmassa. Myös Saint Paul ja Verdier (1996) kyseenalaistavat tavanomaiset väittämät siitä, että uudelleenjakoa harjoitetaan enemmän maissa, joissa on suuret tuloerot, ja että uudelleenjaon lisääminen on vahingollista taloudelliselle kasvulle. Tulonjaon ja uudelleenjaon sekä talouskasvun väliset suhteet ovat kenties monimutkaisempia ja vaikeammin selitettävissä kuin perinteiset näkemykset antavat olettaa.

Epätasainen tulonjako ei välttämättä johda uudelleenjakavaan verotukseen, koska:

- 1) Tulot voivat olla jakautuneet siten, että erot ovat suurimpia tulojakauman köyhemmällä puolella, jolloin mediaaniäänestäjän tulot ovat korkeammat kuin keskiarvotulo²⁷. Tästä seuraa vähemmän uudelleenjakoa ja pienempi veroaste kuin väestön taloudellinen eriarvoisuus antaisi odottaa. Näin on osin saattanut käydä esimerkiksi Yhdysvalloissa, missä tuloerot ja köyhyys ovat kasvaneet.
- 2) Edellistä seikkaa voi entisestään voimistaa se, että rikkailla on useimmiten enemmän poliittista painoarvoa ja vaikutusvaltaa kuin vähävaraisilla. Varakkaat myös äänestävät aktiivisemmin kuin vähävaraiset, jolloin tyypillinen äänestäjä on varakkaampi kuin keskiverto kansalainen.
- 3) Mediaani/keskiarvo–suhde on sopiva determinantti veroille ainoastaan yhdenmukaisen veroasteen ja könttäsumatulonsiirtojen tapauksessa. Veroasteen ja tulonsiirtojen ollessa progressiivisia keskiarvo pitäisi korvata sopivalla kokonaistuloindeksillä. Progressiiviset tulonsiirrot tekevät tämän indeksin helposti herkäksi matalille tuloille, jolloin todennäköisyys, että tuloerojen kasvu lisää veroastetta, laskee. Progressiivinen verotus taas

²⁷ Kun tuloerot ovat suurempia väestön hyvätuloisella puoliskolla (mikä onkin yleisempi tilanne), tulojen keskiarvo voi harvojen erittäin rikkaiden ansiosta nousta huomattavasti mediaania korkeammaksi.

tekee indeksin herkäksi korkeille tuloille, jolloin tuloerojen kasvu laskee mediaani/keskiarvo–suhdetta ja myös ehkäisee veroasteen nousua.

- 4) Verotuksen vääristävät vaikutukset ovat riippuvaisia tulonjaosta. Voidaan olettaa, että verotus aiheuttaa eniten vinoutumia vaikutuksissaan sekä kaikkein köyhimpiin että rikkaimpiin. Köyhimmät ovat riippuvaisia tulonsiirroista, jolloin veron vaikutus on heille suhteessa korkein. Rikkaimmilla taas on usein paremmat keinot välttää veroja²⁸ kuin keskiluokalla. Jos nämä seikat pitävät paikkansa, epätasainen tulonjako tekee verotuksen entistä vääristävämmäksi, jolloin enemmistö saattaisi suosia matalampia veroja tuloerojen kasvaessa. (Saint Paul ja Verdier 1996, s. 720–721)

Uudelleenjaon vuoksi korkeampi veroaste voi vähentää investointeja, koska niiden tuottoaste laskee. Tämä puolestaan alentaa kasvua. Muiden muassa Perotti (1994) on kuitenkin havainnut julkisten tulonsiirtojen ja kasvun välillä positiivisen korrelaation. Uudelleenjako ei välttämättä ole haitallista taloudelliselle kasvulle, koska:

- 1) Kun uudelleenjakoa tapahtuu julkisrahoitteisen koulutuksen muodossa, tuloerot voivat tasoittua ja inhimillisen pääoman määrä taloudessa kasvaa. Inhimillinen pääoma on tärkeimpiä, jos ei tärkein, taloudellista kasvua edistävä tekijä.
- 2) Usein epätäydellisten rahoitusmarkkinoiden takia köyhimmillä ei ole varaa investoida pääoman hankintaan. Talouskasvu on silloin ainoastaan rikkaiden investointien varassa. Jos uudelleenjaon avulla voidaan lisätä köyhien investointimahdollisuuksia esimerkiksi halpojen lainojen muodossa, sillä voi olla positiivinen vaikutus kasvuun.
- 3) Kuluttajien preferenssit eivät välttämättä ole homoteettiset ja tulojen sekä varallisuuden jako vaikuttaa kokonaisyntyään. Riittävän suuret kotimarkkinat ovat usein olleet edellytys

²⁸ Pääomatuloverotus on useimmiten lievempää kuin ansiotuloverotus.

teollisuuden kehitykselle.²⁹ Kokonaisvarallisuuden tulisikin olla riittävän tasaisesti jakautunut, jotta tuotteille riittäisi kotimaista kysyntää. Uudelleenjako voi auttaa luomaan keskiluokan, joka kuluttaa paljon ja siten edistää kasvua ainakin tietyssä talouskehityksen vaiheessa.

- 4) Uudelleenjako voidaan liittää myönteisessä mielessä kasvuun myös siksi, että tulonsiirroilla voidaan karkeasti sanoen lahjoa köyhät ihmiset olemaan tekemättä rikoksia tai muita sosiaalisesti haitallista toimia, jotka vähentävät investointien houkuttelevuutta.³⁰ Uudelleenjaon avulla voidaan myös lievittää inhimillistä kateutta; ihmisiä ei kiinnosta ainoastaan heidän oman tulonsa absoluuttinen määrä, vaan myös sen tulo arvo verrattuna muiden tuloihin. Tulorojen tasoittaminen auttaa vähentämään kateutta ja rikoksia ja siten se stimuloi investointeja ja kasvua. (Saint Paul ja Verdier 1996, s. 725–726)

Epätasaisen tulonjaon ja taloudellisen kasvun välistä negatiivista korrelaatiota voidaankin tarkastella myös tästä vaihtoehtoisesta näkökulmasta: Epätasaisen tulonjaon maissa uudelleenjakoa harjoitetaan vähän, jolloin itse asiassa uudelleenjaon puute voi olla vahingollista taloudelliselle kasvulle.

Easterlyn ja Rebelon (1993) tutkimuksessa todetaan, että maan talouden kehitystason ja julkisrahoituksen muodon välillä on selvä suhde: Köyhät maat käyttävät paljon kansainvälisen kaupan veroja, kuten tulleja, kun taas rikkaat maat saavat suurimmat osan verotuloistaan tuloverotuksen kautta. Toinen suhteellisen selvältä tuntuva tulos on, että infrastruktuuriin, kuten liikenne- ja kommunikaatiojärjestelmiin, investoiminen ja talouskasvu korreloivat keskenään. Verotuksen vaikutuksia talouskasvuun on usein vaikea eristää muista muuttujista empiirisessä tutkimuksessa, tulokset voivat olla heikkoja ja multikollineaarisuus selittävien muuttujien kesken on

²⁹ Tällaista 'big push' teoriaa ovat esittäneet mm. Murphy, Shleifer ja Vishny (1989). Epätasainen tulojen ja varallisuuden jako voi estää teollisuutta saavuttamasta kasvavan rajahyödyn etuja.

³⁰ Acemoglu (1998) väittääkin, että uudelleenjakava politiikka ja alunperin jopa äänioikeuden laajentaminen voidaan nähdä eliitin strategisena ratkaisuna pyrkiä ehkäisemään yhteiskunnallista levottomuutta ja jopa vallankumous.

ongelma. Talouden kasvu ja veropolitiikka ovat riippuvaisia talouden lähtötulotasosta. Myös talouden koko, sen skaala, vaikuttaa julkisen sektorin rakenteeseen.

5.3 Sosiaalinen ja poliittinen epävarmuus vaikutuskanavana

Poliittisen epävarmuuden vaikutuskanavan taustalla on ajatus siitä, että tulonjako vaikuttaa merkittävästi yhteiskunnan sosiaaliseen ja poliittiseen tasapainoon. Myös poliittisen epävarmuuden ja taloudellisen kasvun välistä suhdetta tutkittaessa on esitettävä kysymys kausaalisuudesta: Edistävätkö poliittisesti vakaat olot taloudellista kasvua vai johtaako taloudellinen kasvu vakaaseen poliittiseen tilanteeseen? Tämän tutkielman kannalta kiinnostavin näkökulma on poliittisen epävarmuuden vaikutus taloudelliseen kasvuun.

5.3.1 Sosiaalisen ja poliittisen epästabiilisuuden vaikutus investointeihin

Alesina ja Perotti (1996) ovat tutkineet tulonjaon vaikutusta investointeihin ja sitä kautta taloudelliseen kasvuun. Heidän tutkimuksessaan poliittinen epävarmuus on kanava, joka liittää tulonjaon investointeihin ja talouskasvuun. Oletetaan, että suuret tuloerot lisäävät sosiaalista tyytymättömyyttä ja ruokkivat levottomuutta, jolloin vallankaappauksen ja väkivallan todennäköisyys yhteiskunnassa lisääntyy. Poliittisesti epävakaa olot saattavat uhata omistusoikeuksia, jolloin investoinnit vaarantuvat, mikä puolestaan heikentää taloudellista kasvua.³¹ Investoinnit voivat vähentyä, koska pääomaveron odotetaan vallanvaihdoksen myötä nousevan, tai koska levottomuudet aiheuttavat tuotantotoiminnan katkoksia ja siten alentavat pääoman tuottavuutta. Myös epävarmuus tulevaisuudesta voi lykätä tai siirtää investointiprojekteja muihin maihin. Alesinan ja Perottin (1996) mallissa taloudelliset ja poliittiset muuttujat ovat yhteisesti (jointly) endogeenisiä; asia jota ei aina ole otettu huomioon kansantaloustieteessä kasvua tutkittaessa. Kaksi kysymystä on ollut erityisen mielenkiinnon kohteena: Lisääkö epätasainen tulonjako poliittista epävarmuutta? Vähentääkö poliittinen epävarmuus investointeja?

³¹ Venieris ja Gupta (1986) ovat löytäneet käänteisen suhteen myös poliittisen epävarmuuden ja säästämisasteen välillä. Säästämisaste taas vaikuttaa investointien määrään.

Mallin oletukset voidaan esittää väittäminä:

- (vi) Investointien taso on poliittisen ja sosiaalisen epävakauden negatiivinen funktio.
- (vii) Sosiopoliittinen epävarmuus on epätasaisen tulonjaon positiivinen funktio.

Alesina ja Perotti (1996) tutkivat myös vaikuttaako tulonjako investointeihin suoraan poliittisen kanavan lisäksi. Suora vaikutusmekanismi voi toimia kahdella tavalla: Kaldorin (1956) esittämän näkökulman mukaan epätasainen tulonjako on taloudelle myönteinen asia, sillä pääoma on kasautunut rikkaille, jotka säästävät enemmän kuin vähävaraiset. Säästäminen taas mahdollistaa kasvulle tärkeät investoinnit. Tämän hypoteesin tutkiminen vaatisi tietoa tulojen käyttökohteista eikä sellaista tietoa ole läheskään kaikista maista saatavissa. Toisaalta talouskasvu tarvitsee myös kulutusta ja tavallinen kansa kuluttaa suhteessa suuremman osan tuloistaan kuin rikkaat. Toinen mahdollinen suora vaikutusmekanismi on finanssipolitiikan kautta tapahtuva uudelleenjako, jota siis oletuksen mukaan vaaditaan sitä enemmän mitä epätasaisempi tulonjako on. Uudelleenjako rahoitetaan korkeammilla veroilla, jotka vähentävät investointeja ja oletettavasti kasvua. Nämä kaksi tulonjaon suoraa vaikutusta toimivat siis eri suuntiin ja ne voivatkin periaatteessa kumota toisensa. Alesinan ja Perottin (1996) tutkimuksen mukaan tulonjaolla on vain vähän vaikutusta taloudelliseen kasvuun poliittisen epävarmuuden kautta tapahtuman vaikutuksen lisäksi.

Sosiaalinen ja poliittinen epävarmuus ovat muuttujia, joita on vaikea määritellä ja mitata siten, että niitä voidaan käyttää hyväksi ekonometrisessä tutkimuksessa. Epävakaus voidaan nähdä kahdella tavalla: Ensinnä alttiutena hallituksen tai maan hallinnon johdon muutoksille, mikä voi tapahtua normaalisti lain puitteissa vaalien kautta tai vaihtoehtoisesti vallankaappauksen kautta.³² Alttius jatkuville muutoksille aiheuttaa poliittista epävarmuutta ja saattaa jopa uhata omistusoikeuksia. Varsinainen hallituksen muutosten määrä on siis eri asia. Tämänkin vaikutuskanavan suhteen tulee tosin ottaa huomioon kysymys kausaalisuudesta; jos poliittinen epävarmuus vaikuttaa taloudelliseen kasvuun, voi suhde toimia myös toisinpäin. Toinen tapa nähdä poliittinen epävakaus perustuu

³² Alesina ja Perotti käyttävät englanninkielistä termiä "executive instability".

indikaattoreihin, jotka ilmaisevat sosiaalista levottomuutta ja poliittisen väkivallan esiintymistä. Alesina ja Perotti (1996) rakensivat näistä indikaattoreista SPI-indeksin, jonka avulla voidaan numeerisesti mitata yleistä yhteiskunnallista levottomuutta.

Ei ole selvää, kumpi näistä poliittisen ja sosiaalisen epävakauden mittaustavoista on tärkeämpi tai merkitsee enemmän. Tietyllä hallituksen muutoksen odotetulla tasolla saattaa olla, että muu sosiaalinen levottomuus ei enää suoraan vaikuta poliittiseen epävarmuuteen. Toisaalta jos sosiaalinen epävarmuus ja väkivallan uhka yhteiskunnassa ovat suuria, niillä voi olla voimakkaita suoria vaikutuksia markkinoiden toimintaan ja investointien määrään sekä tuottavuuteen. Myös jos poliitikoilla on yhteiskunnassa vallitsevan levottomuuden vuoksi odotettavissa vain lyhyt aika vallassa, heidän tekemänsä päätökset voivat olla lyhytnäköisiä ja jopa haitallisia taloudelle.³³

Alesina ja Perotti (1996) omaksuivat jälkimmäisen lähestymistavan, jolla mittasivat poliittista epävakautta. Heidän mallissaan endogeenisia, selitettäviä muuttujia ovat investoinnit ja sosiopoliittisen epävarmuuden indeksi, SPI. Indeksä muodostuu viidestä indikaattorista: ASSASS on poliittisten salamurhien absoluuttinen määrä, DEATH on laajojen väkivaltaisuuksien yhteydessä surmattujen ihmisten määrä (osuus väestöstä/1 milj.), SCoup on onnistuneiden vallankaappausten määrä, UCoup taas epäonnistuneiden vallankaappausten määrä ja DEM on dummy-muuttuja, joka saa arvon 1 demokratioissa, 0,5 osittain demokraattisissa valtioissa ja 0 diktatuureissa. DEM-muuttuja on tärkeä kahdestakin syystä: Sosiaalista levottomuutta saatetaan diktatuureissa peitellä propagandasyistä, ja diktaattorin syrjäyttäminen on paljon todennäköisempää kuin demokraattisesti valitun johtajan syrjäyttäminen.

Alesina ja Perotti (1996) suorittivat regressioanalyysin paneliaineistolla, joka koostui 71 maan otoksesta ajalta 1960–1985. Tulonjakoa ilmaisevana muuttujana oli kunkin väestöosan (jaettu viiteen osaan) osuus tuloista tarkkailujakson alussa vuonna 1960; tulonjako on siis tässä eksogeeninen eli se otetaan annettuna. Pitkällä aikavälillä tulonjakokin on tietysti endogeeninen.

³³ Tätä ilmiötä saattaa esiintyä vaalien alla vaikka yhteiskuntarauha vallitsisikin.

Vertailtavuusongelmia esiintyi tässäkin aineistossa. Tässä aineistossa tulot oli laskettu ennen veroja tulonsiirrot mukaan lukien, ja tulot oli myös laskettu kotitalouksittain kattaen koko maan väestön.

SPI-indeksin arvo oli vuonna 1960 pienimmillään -11,76 (esimerkiksi Suomella) ja suurimmillaan 44,19. Pienin arvo kuvaa poliittisesti vakainta ja suurin arvo levottominta yhteiskuntaa. Aineistosta voitiin selvästi havaita positiivinen korrelaatio maan köyhyyden ja sosiopoliittisen epävakauden välillä. Vakaimmat maat olivat OECD-maita, jotka ovat myös rikkaimpia. Mielenkiintoinen esimerkki on Japani, jonka SPI-indeksi vuonna 1960 oli selvästi pienempi (-11,76) kuin muilla samalla tulotasolla tuolloin olleilla mailla. Kuten tiedämme, Japanin talouden kehitys on viime vuosiin saakka ollut huimaa. Toisenlainen tyyppiesimerkki on Argentiina, jonka SPI-indeksi oli vuonna 1960 korkea (30,54) ja talouskasvu ainakin osin sen vuoksi on ollut hidasta. Taulukosta 1 näkyvät yksinkertaiset korrelaatiot muuttujien välillä.

Taulukko 1.

	SPI	GDP	PRIM	SEC	MIDCL
INV	-0,42	0,49	0,59	0,57	-0,37
SPI		-0,44	-0,42	-0,55	-0,47
GDP			0,62	0,81	0,59
PRIM				0,66	0,31
SEC					0,66

Tärkeimmät korrelaatiot tämän tutkimuksen kannalta ovat sosiopoliittisen epävakauden (SPI) ja investointien (INV) välillä, -0,42, sekä epävakauden ja keskiluokan tulo-osuuden (MIDCL) välillä, -0,47. Tulokset ovat siis teorian hypoteesien mukaiset. SPI korreloi myös negatiivisesti sekä peruskoulutuksen (PRIM) että keskiasteen koulutuksen (SEC) kanssa. Kahden viimeksi mainitun välillä on tosin voimakas korrelaatio. Huomattavaa on myös, että keskiluokan tulo-osuus korreloi voimakkaammin keskiasteen koulutuksen kanssa kuin peruskoulutuksen kanssa. Varakkaalla keskiluokalla on resursseja kouluttaa lapsensa paremmin kuin aikaisemmin.³⁴ Tulonjaon voidaan

³⁴ Toisaalta panostaminen keskiasteen koulutukseen voi lisätä keskiluokan tulo-osuutta. Koulutus lisää mahdollisuuksia aiempaa suurempiin tuloihin.

nähdä vaikuttavan talouskasvuun myös tätä kautta: Jos rahamarkkinat toimivat epätäydellisesti, köyhemmällä keskiluokalla ei välttämättä olisi mahdollista investoida korkeakoulutukseen. Väestön hyvä koulutustaso lisää inhimillistä pääomaa ja edistää taloudellista kasvua. Keskiluokan ja rikkaimman viidenneksen tulo-osuudet korreloivat voimakkaan negatiivisesti keskenään (-0,93), joten voidaan sanoa, että keskiluokan vaurastuminen on ollut lähes yksi yhteen pois rikkaimmalta kansanosalta. Näitä kahta muuttujaa ei siksi käytetäkään yhtä aikaa regressioanalyysissä, koska muuten multikollinearisuus³⁵ voisi muodostua ongelmaksi.

Mallissa on kaksi regressioyhtälöä, joissa SPI-indeksi ja investoinnit ovat selitettäviä muuttujia. Yksinkertainen spesifikaatio mallista on seuraava.

$$INV = \alpha_0 + \alpha_1 SPI + \alpha_2 GDP + \alpha_3 PPPIDE + \alpha_4 PPPI + \varepsilon_1$$

$$SPI = \beta_0 + \beta_1 PRIM + \beta_2 INV + \beta_3 MIDCLASS + \varepsilon_2$$

Investointeja selittävässä yhtälössä PPPI ja PPPIDE tarkoittavat ostovoimapariteetin indeksiä, (purchase power parity), jotka mittaavat kaupan vääristymiä. Nämä luonnollisesti vaikuttavat investointeihin kielteisesti, joten α_3 ja α_4 ovat negatiivisia. Myös α_1 oletetaan olevan negatiivinen. Sen sijaan α_2 etumerkki ei ole niinkään selvä. Konvergenssiteorian mukaan aikaisemman tulotason vaikutus olisi negatiivinen, mutta esimerkiksi Levine ja Renelt (1992) ovat osoittaneet, että GDP voi olla positiivinen muuttuja investointeja selitettäessä. Investoinneilla tarkoitetaan tässä kokonaisinvestointeja, jolloin mukaan on luettu myös julkiset investoinnit, sillä kaikkien maiden osalta yksityisten ja julkisten investointien määrää ei ole erikseen saatavilla.

Sosiopoliittista (epä)vakautta selitetään mm. peruskoulun käyneiden määrällä (PRIM), joka siis kuvaa inhimillisen pääoman määrää. Keskiasteen koulutusta ei voitu käyttää selittäjänä, koska monella kyseisen tutkimuksen aineiston kehitysmaalla keskiasteen koulutuksen saaneita kansalaisia

³⁵ Multikollinearisuusongelmassa selitettävien muuttujien välillä on voimakas lineaarinen riippuvuus eli ne korreloivat keskenään.

oli vain vähän.³⁶ Koulutuksen oletetaan vähentävän väkivaltaisuuksia ja kanavoivan ihmisten vaikutushaluja laillisiin keinoihin – β_1 on näin ollen negatiivinen. Investoinnit on lisätty yhtälöön, jotta nähtäisiin, ovatko nopeasti kasvavat taloudet myös vakaampia, β_2 :n oletetaan siis olevan negatiivinen. Joissakin tapauksissa erittäin nopea taloudellinen kasvu voi saada aikaan myös sellaisia muutoksia yhteiskunnassa ja taloudessa, että poliittinen epävarmuus lisääntyy.³⁷ Kasvun ja poliittisen epävakauden suhde ei siis välttämättä ole lineaarinen.³⁸ Tasaisen tulonjaon keskiluokan varakkuuden muodossa oletetaan vähentävän sosiopoliittista epävakautta, joten myös β_3 on negatiivinen. SPI-indeksin yhtälö voitiin laskea myös lisäämällä siihen väestön heterogeenisuutta eli eri etnisten ryhmien määrää maassa mittaava tai kaupungistumista mittaava muuttuja.³⁹ Kun näin tehtiin, molempien muuttujien kertoimet saivat positiivisen arvon eli ne lisäsivät epävakautta, mutta luvut eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Kun malli estimoitiin, saatiin tilastollisesti viiden prosentin tasolla merkitsevä tulos, että sosiopoliittinen epävarmuus alentaa investointien määrää. GDP:n vaikutus investointeihin oli positiivinen, mutta ei merkitsevällä tasolla. Oletuksen mukaisesti vauras keskiluokka selvästi edistää poliittista vakautta. Muutkin muuttujat saivat oletetut arvot: Koulutus vähentää merkitsevästi yhteiskunnan epävakautta. Toinen yhtälö estimoitiin myös siten, että SPI-indeksin selittäjiksi lisättiin alueelliset, eri maanosia kuvaavat dummy-muuttujat. Ensinnä koska historialliset ja kulttuurilliset seikat vaikuttavat joskus huomattavasti sosiaaliseen ja poliittiseen epävakauteen, ja toiseksi koska levottomuuksia ei aina oikeassa määrin raportoida esimerkiksi joissakin Afrikan maissa. Tuloksissa tosin ainoastaan Latinalaisen Amerikan muuttuja oli tilastollisesti merkitsevän positiivinen. Useissa Latinalaisen Amerikan maissa on erittäin epätasainen tulonjako ja ainakin osin siitä syystä yhteiskunta on epävaka.

³⁶ Tulokset myös huonontuvat huomattavasti, jos inhimillisen pääoma mittarina käytetään keskiasteen koulutusta. Keskiluokan vaikutus investointeihin laskee, koska keskiluokan tulo-osuus ja keskiasteen koulutuksen määrä korreloivat voimakkaasti.

³⁷ Näin on varmasti tapahtunut joissakin entisissä Itä-Blokin maissa.

³⁸ Mm. Huntington (1968) on esittänyt tällaisia mietteitä.

³⁹ Poliitiikan tutkijat esim. Hibbs (1973) ovat väittäneet, että sosiaalinen levottomuus on todennäköisesti suurempaa kaupungeissa, jolloin hyvin urbaanit yhteisöt olisivat myös poliittisesti epävakaampia.

Mallin kestävyyttä ja herkkyyttä testattiin, jotta tuloksia voitaisiin pitää luotettavina. Tuloksien herkkyyttä SPI-indeksin muutoksille testattiin käyttämällä mallissa SPI:n sijasta Guptan (1990) indeksiä, SPIG, joka koostuu useammista tekijöistä kuin SPI. SPI-indeksissä käytettyjen tekijöiden lisäksi otettiin huomioon mellakoiden, poliittisten mielenosoitusten, politiikkaan liittyvien lakkojen ja poliittisista syistä teloitettujen määrä. Vaikka Guptan aineisto koostuu eri maista kuin Alesinan ja Perottin (1996) aineisto, indeksien SPI ja SPIG välillä on voimakas (0,83) korrelaatio. Mallin tulokset olivatkin hyvin samankaltaiset, ne jopa vahvistuivat, SPIG-indeksiä käytettäessä. Tulokset heikentyivät, jos vallankaappauksen määrä tai demokratiaa mittaava dummy-muuttuja jätettiin pois SPI-indeksistä. Mallia testattiin myös, jotta nähtäisiin onko jokin tärkeä tekijä jäänyt puuttumaan regressioyhtälöistä. Tällainen puuttuva tekijä näkyy usein suurena residuaalina, jäännösterminä ϵ . Merkittävää puuttuvaa tekijää ei löytynyt. Voidaan siis sanoa, että vaikka tulonjaon ja poliittisen epävakauden mittaamisen suhteen on ongelmia, ne eivät tehneet mallin estimaatteja erityisen herkiksi jollekin tietylle tarkastelutavalle.

Alesinan ja Perottin (1996) mallin tuloksista voidaan tehdä sekä positiivisia että normatiivisia päätelmiä. Tuloksilla voidaan selittää esimerkiksi Latinalaisen Amerikan ja Kaakkois-Aasian maiden talouskehitysten välillä olevia selviä eroja. Kohtuullisen tasainen tulonjako sekä poliittisesti ja sosiaalisesti vakaat olot ovat yksi tekijä, joka selittää Aasian tiikerivaltioiden⁴⁰ hurjaa talouskasvua. Varsin epätasaisen tulonjaon maat Latinalaisessa Amerikassa ovat luonnonvaroistaan huolimatta nyt köyhempiä kuin useat Aasian maat, vaikka ne vuonna 1960 olivat samalla tulotasolla. Normatiivinen näkökulma puolestaan saadaan esimerkiksi finanssipolitiikan tarkasteluun. Uudelleenjako verojen lisäämisen kautta vähentää fyysisen pääoman akkumuloitumista ja siten investointeja, mutta toisaalta se voi myös edesauttaa vakaita yhteiskunnallisia oloja, joiden on havaittu vaikuttavan taloudellista kasvua edistävästi. Nettovaikutus saadaan selville, jos voidaan mitata, kumpi vaikutuksista on suurempi.

⁴⁰ Nämä maat ovat Etelä-Korea, Hong Kong, Singapore ja Taiwan, mutta myös muita Aasian nopean talouskasvun maita kuten Japani, Malesia ja Thaimaa luetaan usein mukaan.

5.3.2 Hallituksen ja muun korkeimman johdon vaihtumisen vaikutus taloudelliseen kasvuun

Alesina et al. (1992) ovat tutkineet taloudellisen kasvun ja poliittisen tasapainon suoria yhteyksiä. Heidän tutkimuksessaan alttius hallituksen muutoksille (executive instability) oli poliittista epävarmuutta kuvaava tekijä.⁴¹ Poliittinen epävarmuus vaikuttaa taloudellisiin päätöksiin, kuten investointeihin, tuottavuuteen ja työvoiman tarjontaan. Epätietoisuus seuraavan hallituksen politiikasta voi estää riskiä kaihtavaa agenttia tekemästä sijoituksia kyseiseen maahan, mikä voi hidastaa talouskasvua. Myös kausaalisuusnäkökulma tulee esille: Jos poliittisesti epävarmat olot voivat vähentää investointeja ja taloudellista kasvua, myös talouden heikko kehitys voi johtaa hallituksen kaatumiseen ja poliittiseen levottomuuteen. Heikko, valtansa menettämistä pelkäävä hallitus voi olla altis taipumaan eri etu- ja painostusryhmien vaatimuksiin, jolloin lyhytnäköinen talouspolitiikka ja esimerkiksi lainanotto ovat todennäköisempiä. Poliittisen epävakauden on monissa tutkimuksissa havaittu myös kiihdyttävän inflaatiota. (Alesina et al. 1992 s. 1–3)

Edellä oleviin argumentteihin voidaan esittää myös vastaväitteitä. Joskus virkaatekevä hallitus on epäpätevä tai korruptoitunut, jolloin tuleva hallituksen vaihdos nähdäänkin parannuksena.⁴² Toisaalta jos hallituksen vaihdos on erittäin todennäköinen, se voi vähentää poliittista epävarmuutta, ainakin jos seuraaja tiedetään. Kuitenkin kirjallisuudessa todetaan, että nopea taloudellinen kasvu vaaleja edeltävinä vuosina yleensä lisää hallituksen mahdollisuuksia tulla uudelleen valituksi. Myös diktatuureissa talouden suotuisa kehitys ja kasvu voivat ehkäistä vallankaappauksen vaaraa, diktatuurit eivät myöskään ole homogeenisiä. Läheisesti näihin kysymyksiin liittyvä aihe on demokraattisten instituutioiden vaikutus taloudelliseen kasvuun. (Alesina et al. 1992 s. 5–7)

Hallituksen vaihtuminen voi tapahtua kahdella tavalla. Normaali muutos on sellainen, kun valta vaihtuu vaalien kautta ja uuden hallituksen ideologia ei ole aivan edellisen hallituksen ideologian vastakohta. Suuri muutos tapahtuu, jos hallitus esimerkiksi joutuu eroamaan kesken kauden, ja uusi hallitus harjoittaa varsin erilaista politiikkaa kuin edeltäjänsä. Kuten arvata saattaa, suuri

⁴¹ Toisin kuin Alesinalla ja Perottilla (1996).

⁴² Esimerkiksi johtajan vaihdos Filippiineillä vuonna 2000.

odotettavissa oleva muutos vaikuttaa kasvuun kielteisemmin kuin pienempi muutos. Latinalaisessa Amerikassa näitä suuria muutoksia on tapahtunut enemmän kuin missään muualla, mutta normaaleja muutoksia vähän. Latinalaisen Amerikan maita onkin usein vallankaappauksen jälkeen hallinnut sotilasjunta. Tällaiset vallanvaihdokset ovat varmasti vähentäneet ulkomaisia investointeja, mikä on vaikuttanut talouskasvua hidastavasti. Tämä tulos tukee väitettä, että yhteiskunnan polarisaatio on erityisen haitallista kasvulle. Afrikassa normaalien ja suurten hallitusmuutosten määrä on ollut vähäinen, mutta tämä johtuu varmasti osin siitä, että poliittisia levottomuuksia ei raportoida tai niitä väheksytään. Jos hallituksen vaihdoksen todennäköisyys vaikuttaa talouskasvuun, vaikuttaa oletettavasti myös tulevan muutoksen ideologinen suunta. Länsimaissa onkin usein helppo määrittää siirtykö hallituspolitiikka oikealle vai vasemmalle, mutta kehitysmaissa asia ei politiikkaa hallitsevien uskonnon tai aluekiistojen vuoksi välttämättä olekaan päivänselvä. (Alesina et al. 1992 s. 17–21)

Kyseisen tutkimuksen tärkein tulos oli se, että kasvu on hitaampaa niinä ajanjaksoina, jolloin hallituksen kaatumista pidetään todennäköisenä.⁴³ Tämä vaikutus on voimakas myös tapauksissa, joissa hallituksen muutos ei merkitse suurta ideologista muutosta ja muutos on tapahtunut normaalin vaalikäytännön mukaisesti, kuten myös niissä tapauksissa, joissa vain toinen edellä mainituista ehdoista täyttyy. Muita tuloksia olivat, että hidas taloudellinen kasvu ei lisää alttiutta hallituksen muutoksille, mutta levottomuuksille alttiissa maissa vallankaappauksen todennäköisyys kasvaa. Taloudellinen kasvu ei myöskään systemaattisesti ole erilaista autoritäärisissä ja demokraattisissa valtioissa. Poliittinen epävarmuus on lisäksi itsepintaista: Jos hallitus on kaatunut usein aiemmin, se lisää todennäköisyyttä, että myös uusi hallitus kaatuu.⁴⁴ (Alesina et al. 1992 s. 23–25) Yksi poliittisen epävakauden syy voi olla epätasaisen tulonjaon luoma tyytymättömyys.

⁴³ Londregan ja Poolen (1990) samantyyppisessä tutkimuksessa poliittista epävarmuutta kuvaa vallankumousten määrä. He eivät löydä todisteita siitä, että vallankumousten määrä vaikuttaisi voimakkaan kielteisesti taloudelliseen kasvuun. Alesina et al. löysivät kuitenkin käänteisen suhteen myös vallankaappausten määrän ja taloudellisen kasvun väliltä. Erot tuloksissa johtuvatkin todennäköisesti mallien erilaisesta rakenteesta. Alesinan et al. mallissa on käytetty useita ennalta-annettuja muuttujia, kuten koulutus ja maailmanlaajuinen taloudellinen kasvu.

⁴⁴ Näitä asioita on tutkittu laajasti politiikan tutkimuksen yhteydessä. Tunnetuimpia on Huntington (1968 ja 1975).

Rodrik (1998) on löytänyt tutkimuksessaan myös maan sisäiset sosiaaliset konfliktit syyksi valtioiden hyvin erilaiseen talouskehitykseen erityisesti kehitysmaissa. Myös taloutta kohdanneet ulkoiset shokit, kuten öljykriisi 1970-luvulla, ovat koetelleet eri maita hyvin eri tavoin. Osa maista on selvinnyt vähin vaurioin, kun taas monissa Latalalaisen Amerikan ja Lähi-idän maissa talouskehitys on ollut vaivalloista 1970-luvulta lähtien. Rodrik on tutkinut, kuinka sosiaaliset levottomuudet yhdessä ulkoisten shokkien kanssa vaikuttavat talouskasvuun, ja toisaalta kuinka kotimaan levottomuuksien hoitoon erikoistuneet instituutiot vaikuttavat sekä levottomuuksien että shokkien hoitoon. Nämä suhteet vaikuttavat oleellisesti taloudellisen kasvun kestävytyteen ja siihen, kuinka maa selviää sitä kohdanneista ulkoisista häiriöistä. Kustannukset esimerkiksi kaupan häiriöistä voivat olla suuret, kun maa on sosiaalisesti jakautunut ja konfliktien hoitoon ei ole panostettu, koska eksogeeninen häiriö voi tällöin laukaista yhteiskunnassa kytevät levottomuudet.

5.3.3 Demokratia ja taloudellinen kasvu

Maan poliittinen järjestelmä voi myös vaikuttaa siihen, kuinka tulonjako vaikuttaa taloudelliseen kasvuun. Muiden muassa Alesina ja Perotti (1994) sekä Persson ja Tabellini (1994) ovat päätyneet tutkimuksissaan tuloksiin, joiden mukaan epätasaisen tulonjaon demokratioissa talous kasvaa hitaammin kuin tasaisen tulonjaon maissa. Kansalaiset suosivat äänestyspäätöstensä kautta joko uudelleenjakoa, ja siten korkeampaa veroastetta, tai alhaista (pääoma)veroastetta. Tulojen ja varallisuuden jakautuminen vaikuttaa ratkaisevasti äänestyspäätöksiin. Ei-demokraattisissa valtioissa tällaista vaikutusmahdollisuutta ei ole, vaikka myös diktaattorin tulisi vallassa pysyäksään ottaa päätöksissään huomioon kansan tarpeet.

Vaikka demokratian toki yleensä nähdään olevan toivottava yhteiskuntajärjestelmän muoto, sillä voi olla joitakin talouskasvua hidastavia piirteitä. Tulojen uudelleenjakoa korkean veroasteen muodossa sekä etujärjestöjen, kuten ammattiyhdistysliikkeen, korostunut asema ja valta nähdään usein kasvua hidastavina tekijöinä. Joskus autoritääriin järjestelmään voi välttää nämä demokratioiden "haitalliset" piirteet. On esimerkkejä siitä, että vaikka poliittiset vapaudet puuttuisivatkin, hallinto voi myös diktatuurissa suosia taloudellisia vapauksia ja yksityistä omistusoikeutta. Päinvastaisia

esimerkkejä on tosin varmasti useampia, kuten Filippiinit sekä monet Afrikan ja Latinalaisen Amerikan diktatuurit. (Barro 1996, s. 1–2)

Demokratia ei siis ole aivan yksiselitteinen asia, vaan se voidaan määritellä ainakin kahdella tavalla: Demokraattisessa maassa on vapaat, säännöllisesti pidettävät monipuoluejärjestelmään perustuvat vaalit ja/tai maassa on taattu laajat kansalaisoikeudet ja taloudelliset vapaudet. Monet vahvan talouskasvun saavuttaneet Itä-Aasian valtiot täyttävät jälkimmäiset demokratian kriteerit, mutta eivät useimmiten enemminkin demokratian määritelmäksi katsottuja ensimmäisen vaihtoehdon kriteerejä. (Alesina ja Perotti 1994, s. 353)

Barron (1996) mukaan demokratia vaikuttaa joissakin tutkimuksissa talouskasvuun myönteisesti vain siksi, että demokratia korreloi voimakkaan positiivisesti joidenkin maakohtaisten muuttujien kanssa. Demokratian vaikutus kasvuun oli Barron tutkimuksessa lievästi negatiivinen, kun nämä muut muuttujat pidettiin vakioina. Kuitenkin on hyvä muistaa, että demokraattiset valtiot muodostavat huomattavasti homogeenisemmän ryhmän kuin diktatuurit. Demokratia voi vaikuttaa talouskasvuun myös epäsuorasti esimerkiksi naisten lisääntyneiden koulutusmahdollisuuksien kautta. Väestön koulutus vähentää syntyvyyttä ja sitä kautta edistää talouskehitystä erityisesti kehitysmaissa. Barro (1996) toteaaakin, että demokratian ja kasvun suhde ei välttämättä ole lineaarinen. Diktatuurissa poliittisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen saattaa edistää talouskasvua, mutta toisaalta demokraattisessa valtiossa yhä lisääntyvät poliittiset oikeudet voivat johtaa liialliseen uudelleenjakoon, jonka katsotaan hidastavan talouskasvua. Tutkimuksen tulokset viittaavatkin siihen, että demokratian keskitaso, riittävästi mutta ei liikaa oikeuksia, on suosiollisin taloudelliselle kasvulle.

Demokratian vaikutus talouskasvuun ei siis ole kovin selvä tai yksiselitteinen. Talouskasvun vaikutus demokratian kehitykseen on sen sijaan selvemmin nähtävissä: Kun tulot ja varallisuus kasvavat, myös väestön demokratiapyrkimykset lisääntyvät. Poikkileikkausaineiston avulla on saatu myös empiiristä todennusta sille, että elintason nousu todella saa aikaan demokratian kasvua. Esimerkkeinä mainitaan Etelä-Korea, Taiwan, Espanja ja Portugali. Toisaalta ulkopuolisten

avustuksella luotu demokraattinen järjestelmä ei taloudellisesti kehittymättömissä maissa useinkaan kestä. Barron (1996, s. 23–24) mukaan elintason avulla voidaankin ennustaa eri maiden demokratioiden kehittymistä. Demokratia sopeutuu ajan kuluessa elintason sanelemalle tasolle. Tässä mielessä demokratia on ikään kuin ylellisyshyödyke. Varakkaissa maissa demokratialla on arvo itsessään siitä huolimatta, että laajat poliittiset oikeudet ja vapaudet saattaisivat hieman hidastaa taloudellista kasvua. Rikkailla mailla on tavallaan varaa tyytyä aiempaa hitaampaan taloudelliseen kasvuun. Barron (1996, s. 26) mielestä länsimaiden tulisi ennemminkin pyrkiä tarjoamaan taloudellinen, ei poliittinen, järjestelmänsä esimerkkinä köyhille maille: Kun talous lähtisi kehittymään, poliittinen järjestelmä seuraisi perässä. Myös tähän väitteeseen voidaan kuitenkin suhtautua historian valossa varauksella.

6. MUITA TULONJAKOON JA TALOUSKASVUUN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Köyhien maiden talouskasvu ei useimmissa tapauksissa ole ollut niin paljon nopeampaa kuin rikkaiden maiden, että voitaisiin sanoa köyhempien maiden tavoittaneen rikkaampia maita. Tämä ei silti välttämättä tarkoita sitä, että konvergenssiteoria ei lainkaan pitäisi paikkansa. Maan talouteen vaikuttaa niin monia eri tekijöitä, että ehdotonta konvergenssia ei toki voidakaan odottaa. Globalisaatio, fyysiset ja inhimilliset voimavarat, harjoitettu politiikka sekä väestön rakenne muiden muassa ovat sellaisia tekijöitä, jotka saattavat joko edistää tai hidastaa taloudellista kasvua. Samat tekijät voivat vaikuttaa kasvun ohella myös tulonjakoon, ja siksi myöskään Kuznets-käyrän ei voida olettaa ehdoitta toimivan missä olosuhteissa tai maassa tahansa. Väestötiedettä, sukupuolten välistä tasa-arvoa ja koulutusta koskevia väitteitä käsitellään seuraavaksi hieman, jotta talouskasvun ja tulonjaon välisestä suhteesta muodostuisi hieman laajempi kuva.

6.1 Väestötieteellinen näkökulma talouskasvuun ja tulonjakoon

Williamson (1997) on tutkinut väestötieteellisten tekijöiden vaikutusta talouskasvuun ja tulonjakoon. Kun talous ja yhteiskunta alkavat kehittyä agraaritaloudesta teollisuusmaaksi, väestön,

erityisesti vastasyntyneiden ja lasten, kuolleisuus vähenee. Väestön määrä lähtee ensin nousuun, sillä syntyvyys alkaa laskea vasta hieman myöhemmin. Talouden kehityksen kannalta ei tärkeää ole ainoastaan prosentuaalinen väestönkasvu, vaan myös väestön ikärakenne. Itse asiassa jos ikärakenne on vakaa (steady state tilanne), väestönkasvulla ei ole juurikaan vaikutusta taloudelliseen kasvuun. Väestön rakenne kulkee läpi kolme vaihetta: Aluksi väestöpyramidi on oikean pyramidin muotoinen, sillä lapsien osuus väestöstä on suuri. Myöhemmin taloudellisesti aktiivisimmassa iässä olevien aikuisten osuus on suurin. Lopulta kun syntyvyys on alhainen ja vanhusten osuus väestöstä suuri, pyramidi ei enää muistutakaan pyramidia. Taloudellisesti aktiivisten, työssäkäyvien ihmisten osuus on suurin vaiheessa, jossa väestönkasvu ei enää ole nopeinta. Juuri tässä keskivaiheessa talouskasvunkin pitäisi olla nopeinta, kun taas ensimmäisessä ja viimeisessä vaiheessa kasvu on hitaampaa. Työkäisen väestön määrän kasvu lisää taloudellista kasvua, kun taas kokonaisväestönkasvun hidastumisella on myös lievästi kasvua lisäävä vaikutus. Toisaalta väestön vanheneminen on yksi uhka talouskasvulle. (Williamson 1997, s. 2–3)

Jotta väestötieteellisillä seikoilla olisi vaikutusta taloudelliseen kasvuun, tulee väestörakenteen muutosten olla suuria, niiden täytyy olla riippumattomia taloudellisesta kasvusta ja muutosten täytyy vaikuttaa väestön ikärakenteeseen. Nämä ehdot ovat Williamsonin (1997) mukaan toteutuneet Itä-Aasiassa, missä ilmiömäistä talouskasvua selittää muiden seikkojen lisäksi myös väestön sopiva ikärakenne 1960-luvulta lähtien. Williamsonin tutkimuksen mukaan väestörakenteen muutos selittää 1,5–2 prosenttiyksikköä noin 6,1 prosentin vuotuisesta talouskasvusta Itä-Aasiassa. Väestönkasvu lähti kehityksen vuoksi 1940-luvulla nousuun ja 1970-luvulla oli jo runsaasti halpaa ja hyvää työvoimaa tarjolla markkinoilla (Williamson 1997, s. 4–5 ja 15). Väestön rakenteen kannalta paras vaihe alkaa kuitenkin taittua: Syntyvyys on jo laskenut ja myös Itä-Aasia kohtaa 2000-luvulla vanhenevan väestön mukanaan tuomat ongelmat.

Williamsonin (1997) mielestä Kuznets-käyräkin pitää nähdä ehdollisena, sillä ensinnäkin eri maiden poliittiset, kulttuurilliset ja historialliset lähtökohdat ovat hyvin erilaiset. Jos muut tekijät, kuten esimerkiksi globalisaation ja koulutuksen vaikutus, voitaisiin erottaa talouden kasvun ja tulonjaon suhteesta, Kuznets-käyrä saattaisi näkyä selvemmin. Yhdysvaltoihin, Kanadaan ja Australiaan,

missä maata oli runsaasti ja työvoimaa vähän, kohdistui voimakas muuttoliike viime vuosisadan vaihteessa. Suuri määrä siirtolaisia muutti väestön ikärakennetta ja sai aikaan tuloerojen kasvua näissä maissa. Samalla tuloerot pienenevät monissa aiemmin köyhissä Euroopan maissa kuten Skandinavian maissa. Tuotannonkehityksen kysynnän kehitys on näin ohjannut Kuznets-käyrää. (Williamson 1997, s. 11–13)

Jokin teknologinen shokki voi aloittaa uudelleen Kuznets-käyrän mukaisen kehityksen myös kehittyneessä teollisuusmaassa, miten voidaankin ajatella tapahtuneen monissa länsimaissa 1970-luvulta lähtien. Tuloerot ovat kasvaneet jonkin verran 1980- ja 1990-luvuilla, ja tämän voidaan nähdä olevan seurausta teollisuusyhteiskunnan murroksesta kohti paljonpuhuttua informaatioyhteiskuntaa. Elinkeinorakenteet ovat jälleen muuttuneet ja inhimillinen pääoma on nyt useimmiten yritysten tärkein voimavara.

6.2 Sukupuolten välisen tasa-arvon vaikutus taloudelliseen kehitykseen

Yksi talouden rakenteisiin ja kehitykseen vaikuttava epätasa-arvon (inequality) muoto on sukupuolten välinen epätasa-arvo. Maakohtaiset erot sukupuolten asemassa ovat ainakin yhtä suuria kuin erot tulotasossa. Pika-analyysin perusteella voidaankin arvioida sukupuolten välisen tasa-arvon ja korkean tulotason korreloivan keskenään⁴⁵. Stephan Klasen (1999) on tutkinut sukupuolten välisen epätasa-arvon vaikutusta taloudelliseen kasvuun ja kehitykseen. Avaintekijä on jälleen koulutus, joka vaikuttaa edelleen tulotasoon. Keskeisimpiä tuloksia Klasenin tutkimuksessa ovat:

1. Sukupuolten välinen epätasa-arvo koulutuksessa heikentää taloudellista kasvua: Se vääristää normaaleja kannustimia ja vaikuttaa myös välillisesti investointeihin ja väestönkasvuun. Vaikutukset ovat Klasenin mukaan mittavia. Jos Etelä-Aasiassa ja Afrikassa olisi vuodesta 1960 lähtien koulutettu myös tytöt, talouskasvu olisi näissä maissa ollut vuodessa jopa noin 0,9 prosenttiyksikköä nyt toteutunutta nopeampaa.

⁴⁵ Näin on aikakin lukuunottamatta öljyrikkaita arabimaita.

2. Koulutuksen vaikutus näyttää olevan Afrikassa voimakkain. Naisten koulutuksen edistäminen toisi Afrikassa vielä paremman hyödyn kuin muualla, osin siksi, että lähtötaso on niin alhainen.
3. Sukupuoliin kohdistuvat ennakkoluulot työmarkkinoilla sekä voimakas jakautuminen miesten ja naisten töihin näyttäisivät myös jonkin verran hidastavan talouskasvua.
4. Epätasa-arvo koulutuksessa sukupuolten välillä vaikuttaa voimakkaasti väestönkasvuun ja lapsikuolleisuuteen sekä myös odotettavissa olevaan elinikään. Alhaista lapsikuolleisuutta ja korkeaa odotettavissa olevaa elinikää pidetään yleisesti tärkeinä hyvinvoinnin elementteinä (esimerkiksi Sen 1997). Jos naisten koulutuksella voidaan vaikuttaa myönteisesti näiden tekijöiden kehitykseen, sillä on monin tavoin suotuisa vaikutus maan hyvinvointiin ja kehitykseen.

Klasenin tutkimuksen tulokset olivat vahvoja useiden testien jälkeenkin eikä simultaanisuusongelma vaikuttanut tuloksia heikentävästi. Sukupuolten välisen tasa-arvon lisääminen koulutus- ja työmahdollisuuksissa onkin Klasenin mukaan niitä harvoja poliittisia valintoja, joita voidaan kutsua ”win-win” strategiaksi.

Empiiriset tutkimukset tuottavat joskus myös kummallisia tuloksia. Sekä Perotti (1996) että Barro (1996) ovat tutkimustensa pohjalta todenneet, että miesten ja naisten koulutuksella on erilainen vaikutus talouskasvuun. Miesten keskiasteen koulutus vaikuttaa voimakkaan myönteisesti talouskasvuun toisin kuin naisten koulutus, joka näyttäisi heikentävän kasvua. Tätä tulosta voidaan pitää vähintäänkin outona ja Tanninenkaan (1997) ei pidä tätä tulosta tilastollisesti vahvana.

6.3 Koulutus tulonjaon ja talouskasvun osatekijänä

Itä- ja Kaakkois-Aasian maat ovat malliesimerkkejä siitä, miten nopea talouskasvu ja suhteellisen tasainen tulonjako on mahdollista saavuttaa samanaikaisesti. On olemassa myös empiiristä todistusaineistoa siitä, että näissä maissa on syntynyt niin sanottu positiivinen kierre⁴⁶. Omaksuttu politiikka, jolla on pyritty vähentämään köyhyyttä ja tasoittamaan tulonjakoa esimerkiksi peruskoulutuksen kautta, on samalla stimuloinut taloudellista kehitystä. Koulutuksen kysyntä ja myös tarjonta ovat lisääntyneet talouskasvun vuoksi ja ammattitaitoinen työvoima on lisännyt työn tuottavuutta. Birdsall, Ross ja Sabot (1995) esittävät tutkimuksessaan monen muunkin kannattaman ajatuksen siitä, että investointi koulutukseen on yksi kestävän talouskasvun avaintekijöitä. Inhimillinen pääoma vaikuttaa talouskasvuun voimakkaammin myönteisesti, mikäli se on tasaisesti jakautunut. Pitkään jatkunut voimakas taloudellinen kasvu on myös vähentänyt köyhyyttä Itä-Aasian maissa. Köyhyydestä on näissä nopeasti teollistuneissa maissa tullut maaseudun kouluttamattoman väestön ongelma (Ahuja et al. 1997).

Itä-Aasiassa voidaan nähdä varallisuuden tasaisen jakautumisen olleen vielä tulojen jakautumista tärkeämpi tekijä. Itä-Aasian maiden panostus koulutukseen osuutena bruttokansantuotteesta ei ehkä hieman yllättäen olekaan suurempi kuin monen muun huonommin talouden suhteen menestyneen maan. Erot koulutukseen suunnattujen varojen jakautumisessa ovat kuitenkin suuria. Esimerkiksi vuonna 1985 Etelä-Koreassa vain 10 prosenttia koulutusbudjetista suunnattiin korkeimman asteen koulutukseen, kun Venezuelassa vastaava luku oli 40 prosenttia. Näyttääkin vahvasti siltä, että kehittyvän maan ei olisi syytä panostaa vain harvojen ja valittujen korkeakoulutukseen. Tärkeää olisi taata kaikille kansalaisille ensin peruskoulutus ja sen jälkeen mahdollisimman monelle keskiasteen ammattikoulutus.

Latinalaisen Amerikan heikohkon talouskehityksen yksi syy on todennäköisesti varsin epätasainen tulojen ja varallisuuden jako. Yhdistelmä rakenteellisia uudistuksia ja panostaminen koko kansan koulutukseen voisivat olla ne avaintekijät, joilla tulonjakoa saataisiin tasoitettua Latinalaisen

⁴⁶ Virtuous circle.

Amerikan maissa. Koulutus ei toki yksin takaa tasaisesti jakautuvaa talouskehitystä. Koulutukselle pitää myös löytyä kysyntää maan työmarkkinoilla. Kehittyvän maan kannalta olisikin usein hyvä, että maan talouden rakenne olisi suhteellisen työvoimaintensiivinen - näin koulutukselle syntyisi sekä kysyntää että tarjontaa. Kehittyneissä länsimaissa korkean asteen koulutus on suhteessa tärkeämmässä asemassa kuin vähemmän kehittyneissä maissa. Tutkimus ja kehitys ovat välttämättömiä monen yrityksen tulevaisuuden ja kilpailukyvyn kannalta, ja laadukas koulutus on tietysti tässä avainasemassa.

Glomm ja Ravikumar (1992) ovat tutkineet julkisen ja yksityisen koulutuksen vaikutuksia talouskasvuun ja tulonjakoon. Heidän tulostensa mukaan taloudellinen eriarvoisuus vähenee nopeimmin silloin, kun koulutusta tarjotaan yhteiskunnan taholta ”ilmaiseksi”. Sen sijaan talous kasvaa nopeimmin silloin, kun koulutuksesta huolehtii yksityinen sektori, tosin sillä ehdolla, että tulonjako on lähtötilanteessa riittävän tasainen. Yhteiskunta valitsee julkisen koulutuksen, jos väestön enemmistön tulot ovat keskiarvotuloja pienemmät.

7. ARVOKESKUSTELUA

Kuten jo aiemmin on todettu, talouskasvu ja hyvinvointi eivät välttämättä kasva samanaikaisesti. Yleisimmin käytetty mittari, bruttokansantuote, ei välttämättä mittaa luotettavasti hyvinvointia. Yksi vaihtoehtoinen mittari on YK:n kehitysohjelman käyttämä inhimillisen kehityksen indeksi (HDI), johon sisältyy ostovoimalla korjattu BKT, elinajanodote ja koulutustaso. Teollisuusmaiden HDI-arvot ovat noin 0,9 ja köyhimpien maiden arvot noin 0,2, kun HDI:n korkein mahdollinen arvo on 1. Bruttokansantuotteen ja HDI-indeksin välinen korrelaatio on melko vahva, mutta esimerkiksi Kuwait, joka BKT:lla mitattuna on yksi maailman rikkaimpia valtioita, on HDI-arvon mukaan vasta noin sijalla 50. Suomi on HDI-arvolla mitattuna korkeammalla hyvinvoinnin tasolla kuin BKT:n mukaan mitattuna. Molemmat mittarit, BKT ja HDI, kuitenkin kirjaavat liikenneonnettomuudet, öljyvahingot ja jopa rikollisuuden positiivisiksi kansantuotetta kasvattaviksi tekijöiksi, vaikka ne tosiasiaassa vähentävät hyvinvointia. Hyödyllinen kotitaloustyö taas jää kirjaamatta kansantuotteeseen. Kehitteillä on ollut uudenlainen hyvinvointi-indeksi, jossa kirjataan edellä

mainitut haitalliset tekijät negatiivisiksi tekijöiksi ja kotitaloustyö positiiviseksi tekijäksi. Tällaisen indeksin mukaan hyvinvointi on esimerkiksi Yhdysvalloissa talouskasvusta huolimatta laskenut 1970-luvulta lähtien aivan viime vuosiin saakka.

Toisaalta kun ajatellaan yhteiskunnan hyvinvointia kokonaisuutena, eivät alhainen gini-kerroin tai tasainen tulonjako välttämättä kerro hyvinvoinnista, jos ei myöskään bruttokansantuote kerro koko totuutta. Suhteellisen köyhän maan, kuten esimerkiksi Bulgarian, gini-kerroin oli varsin alhainen (noin 22) 1960-luvulta 1980-luvulle saakka. Niukkuus oli siis jakautunut tasaisesti. Rikkaan maan gini-kerroin voi olla kohtuullisen suuri esimerkiksi ylimmän tuloluokan rikkauden vuoksi, ja kuitenkin myös muilla tuloluokilla saattaa olla suhteellisen hyvät tulot. Varsinaisen köyhyyden ja syrjäytyneisyyden poistaminen ja ehkäiseminen ovatkin nykyisin suurimmat haasteet monissa maissa, ei niinkään tuloerojen tasoittaminen. Köyhien määrä ei ehkä ole kasvanut, mutta köyhät ovat joko köyhtyneet entisestään tai moni niin sanottu tuloköyhä uhkaa pysyvästi syrjäytyä työelämästä ja jopa yhteiskunnasta.

Sanotaan myös, että hyvin toimivassa kansantaloudessa syntyy tuloeroja. Niin nykyisinkin – varsinkin huippukyvyille ja erityisosaamista vaativilla aloilla työskenteleville maksetaan suhteessa muihin enemmän kuin aiemmin. Erityisosaamisen kautta yhteiskunta voi vaurastua, mistä Suomi ja Nokia ovat tietysti hyvä esimerkki. Moraalisesti enemmän tai vähemmän arveluttavat optiojärjestelmät ovat progressiivisen ansiotuloverotuksen kautta tuottaneet sievoiset summat valtion kassaan. Myös nämä tulot ovat rikkana rokassa, kun yritetään ylläpitää hyvinvointiyhteiskuntaa. Yleensä noususuhdanteessa nopean talouskasvun aikana tuloerot ovat pienentyneet ja taas laman aikana tuloerot ovat kasvaneet. Mielenkiintoinen kysymys on, miksi Suomessa ja monissa muissa länsimaissa on käynyt päinvastoin 1990-luvulla.

Kuinka sitten jatkuva voimakkaan talouskasvun tavoittelu vaikuttaa maapalloon, ympäristöön ja siten ihmisiin pitkällä aikavälillä, oli tulojen jako tasaista tai ei, on oma filosofinen kysymyksensä. Länsimaista elämäntyyliä on monestakin syystä mahdotonta ulottaa kaikille maailman kansalaisille. Toisaalta myös köyhyys on monin tavoin uhka ympäristölle eikä kestävä

kehityksen saavuttaminen ole helppoa. Vaikka toisaalta talouskehitys voi antaa mahdollisuuksia ympäristöinvestointeihin, myös ympäristön sietokyky asettaa rajat talouskasvulle.

7.1 Hyvinvointivaltio ja taloudellinen kasvu

Hyvinvointivaltiossa tapahtuu yleensä tulojen uudelleenjakoa verotuksen kautta. Yksi hyvinvointivaltion ominaisuuksista voidaankin nähdä olevan suhteellisen tasainen tulonjako tai ainakaan yhteiskunnassa ei tulisi olla hyvin räikeitä tuloeroja. Hyvinvointivaltion alasajosta on ollut paljon puhetta. Hyvästä turvaverkosta on toisinaan nähty koituvan liian paljon talouden tehokkuutta heikentäviä kustannuksia. Saman näkemyksen koulukunnan mukaan tehokkaasti toimiva kansantalous ei tarvitse hyvinvointivaltion kaltaista järjestelmää, vaan luonnon valinta toimii kuten pitääkin, vahvimmat menestyvät. Kuitenkaan markkinat eivät myöskään aina toimi täydellisesti. Hyvinvointivaltio voi tuottaa myös paljon talouden tehokkuutta edistävää toimintaa. Hyvinvointivaltio voi parantaa kansalaisten hyvän elämän edellytyksiä takaamalla korkeatasoiset taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet sekä luomalla yhteisyyttä ja luottamusta yhteisöön (Kajanoja 1997, s. 13). Ovatko hyvinvointivaltion hyödyt haittoja ja kustannuksia suuremmat, on väittelyiden aihe nyt ja myös tulevaisuudessa.

Monissa länsimaissa on vaadittu ainakin karsimaan hyvinvointivaltiosta aiheutuvia kustannuksia. Julkisen kulutuksen osuutta bruttokansantuotteesta onkin vähennetty monissa EU-maissa jo EMU:n konvergenssikriteerien vuoksi. Erityisen tunnettu on Lindbeck et al. (1994) tutkimus, joka käsitteli Ruotsin mallin kustannusten haitallisia vaikutuksia talouteen. Hyvä sosiaaliturva muodostaa Lindbeckin mukaan esteitä talouskasvulle, sillä se muiden muassa vähentää joustavuutta työmarkkinoilla ja vähentää taloudellisia kannustimia. Lindbeckin tutkimusta koskien täytyy myös muistaa, että Ruotsissa hyvinvointiyhteiskunnan idea on hyvin pitkälle viety.

Atkinson on yksi niistä tutkijoista, joka puolustaa hyvinvointivaltiota. Atkinson (1995b) esittelee hyvinvointivaltion myönteiset vaikutukset taloudelle ja myös empiirisen evidenssin, joka ei juuri tue väitettä hyvinvointivaltion haitallisista vaikutuksista talouskasvulle. Useiden empiiristen

tutkimusten tulokset ovat keskenään ristiriitaisia, ja vahvoja johtopäätöksiä hyvinvointivaltion vaikutuksista talouskasvuun ei voidakaan tehdä. Hyvinvointivaltiota koskevasta keskustelusta on myös puuttunut tyydyttävä teoreettinen viitekehys. Atkinson (1995b) on tutkimuksessaan perehtynyt erityisesti tulonsiirtojen vaikutuksiin, sillä julkisrahoitteinen koulutus ja terveydenhuolto nähdään koulukunnasta riippumatta usein julkisen talouden myönteisiksi funktioiksi. Kausaalisuusnäkökulma nousee esille myös Atkinsonin artikkelissa, kuten useissa muissakin tutkimuksissa. Heikko taloudellinen kehitys voi esimerkiksi lisääntyneen työttömyyden vuoksi johtaa lisääntyvään julkiseen kulutukseen eikä päinvastoin. Erityisesti jos valtio on joutunut ottamaan lainaa julkista kulutusta varten, kuten Suomessakin tapahtui lamavuosina, voivat lainojen korkokulut pitkään muodostaa varsin merkittävän menoerän valtion budjetissa.

Samoin kuin pelkkä julkisen talouden kulutuksen kokonaismäärä ei välttämässä kerro mitään panostuksista hyvinvointiin, Atkinson (1995b, s. 181) muistuttaa myös, että sosiaalisten tulonsiirtojen tehokkuutta ei voida päätellä pelkästään niihin kulutetun rahamäärän kokonaissummasta. Tulonsiirtojen jakautuminen eri väestöosille ja sosiaalisten ohjelmien rakenne vaikuttavat varsin merkittävästi toimenpiteiden lopputulokseen. Tulonsiirtojen vaikutukset esimerkiksi köyhyyden vähenemiseen tai taloudelliseen kasvuun eivät aina ole helposti pääteltävissä.

Hyvinvointiyhteiskunnan tärkeimpiä tehtäviä on taata kaikille hyvät lähtökohdat ja mahdollisuudet ihmisarvoiseen elämään sekä huolehtiminen heikoimmista tai muutoin oravanpyörästä pudonneista. Täysin tasaisen tulonjaon valtio olisi toki varmasti yksi kaikkein epäoikeudenmukaisimmista järjestelmistä. Talous ei varmasti kasvaisi ja kehittyisi, jos yksilön ponnistelua ei palkittaisi tai siitä ei olisi mitään rahallista hyötyä. Tulonjakoa kohtuullisesti tasoittavan järjestelmän ei välttämättä tarvitse olla vain kapitalistin hyväntahtoisuutta vähäosaisia kohtaan. Jos hyväntahtoisuus yksin ei riitä, voidaan sosiaaliturvaa ja muuta julkista kulutusta perustella myös sillä, että se voi olla yksi tulevan suotuisan talouskehityksen tae muiden muassa siksi, että yhteiskuntarauha on siten paremmin taattu.

Yksi tämän tutkielmani tärkeimpiä päätelmiä on, että jos tulonjako on kovin epätasainen, inhimillisen pääoman määrä taloudessa ei kasva optimaalisesti. Epätasaisen tulonjaon vaikutukset talouskehitykseen voivat näkyä vasta pitkällä aikavälillä ainakin siinä tapauksessa, että rahoitusmarkkinat eivät toimi täydellisesti. Toimivat rahoitusmarkkinatkaan eivät välttämättä riitä takaamaan investointimahdollisuuksia kaikille, sillä riittävän köyhä ei usein saa pankista lainaa, koska hänellä ei ole antaa riittäviä vakuuksia. Suomessa ollaan siinä onnellisessa asemassa, että ainakin lähes kaikilla on omien henkilökohtaisten kykyjensä niin salliessa mahdollisuus opiskeluun korkeakouluasteen koulutukseen saakka, ja näin mahdollisuus kartuttaa omaa tietopääomaansa. Kouluttautuminen saattaa vaatia valtion takaaman lainan ottamista elinkustannusten kattamiseksi, mutta myös useimmat muut investoinnit vaativat lainanottoa. Suomessa harjoitettu suhteellisen tasarvoiset mahdollisuudet takaava koulutuspolitiikka on varmasti ollut yksi erittäin tärkeä tekijä, jonka avulla pienen maan on onnistunut hankkia usean alan erityisosaamista. Osa taloustieteilijöistä ja poliitikoista pitää hyvinvointiyhteiskuntaa ja siitä aiheutuvia julkisia kuluja yhtenä talouskasvun jarruna. Monet maat Länsi-Euroopassa ja erityisesti Skandinaviassa ovat kuitenkin edelleen rikkaita maita ja kulkevat talouskehityksen kärjessä siitä huolimatta, jollei jopa osin sen ansiosta, että hyvinvointivaltion rakenteisiin kuten sosiaaliturvaan on panostettu.

7.2 Sosiaalinen pääoma

Inhimillisen pääoman rinnalle on tullut käsite sosiaalinen pääoma, social capital. Laaja käsite inhimilliset voimavarat voidaan jakaa inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan. Maailmanpankin laskelmien mukaan inhimillisten voimavarojen osuus kansantulon muodostumisesta on korkean tulotason maissa nykyisin noin kaksi kolmannesta. Kun inhimillisellä pääomalla käsitetään yleisesti yksilön tiedollisia ominaisuuksia, tuo sosiaalinen pääoma mukaan yhteisöllisen näkökulman. Sosiaalista pääomaa, jota voidaan kutsua myös yhteisöpääomaksi, voivat olla esimerkiksi yhteiskunnan toimintasäännöt ja verkostot, niihin kohdistuva luottamus, hyvä hallinnointi, poliittinen vakaus, sosiaalinen koheesio (esimerkiksi suhteellisen tasainen tulonjako) ja kulttuuri (Kajanoja 1997, s. 20).

Sosiaalinen pääoma on ainakin nimeltään uudehko käsite. Sen juuret juontavat sosiologiaan ja talouspolitiikkaan. Tärkeimpinä käsitteen luoja ja kehittäjinä pidetään James Colemania ja Robert Putnamia. Heidän tutkimuksissaan perheellä ja kansalaisyhteisöllä sekä näiden vuorovaikutussuhteilla oli merkittävä vaikutus taloudelliseen kehitykseen. Maailmanpankissa on kehitelty lukuisia kansalaisyhteiskuntaan, sosiaaliseen integraatioon sekä laillisuus- ja hallintoaspekteihin perustuvia sosiaalisen pääoman indikaattoreita. On myös pohdittu tapoja mitata sosiaalista pääomaa. Mittaustapana voi olla residuaali, jäännöstermi, kun kansantulosta vähennetään fyysisen pääoman tuoman tulovirran lisäksi arvio inhimillisen pääoman luomasta tulovirrasta. Toinen mittaustapa on vertaileva menettely, joka edellyttää syvällistä perehtymistä yhteiskuntahistoriaan vertailtavilla alueilla.

Sosiaalisen pääoman käsite on sikäli laaja, että sen voidaan nähdä sisältävän hyvin erilaisia ja vaihtoehtoisia arvoja. Sosiaalinen pääoma, kuten tiiviit perhesuhteet, pikkukaupunkihenki ja elinvoimainen kulttuuri, voidaan käsittää siten, että se tavallaan korvaa valtion roolin kansalaisista huolehtijana. Vaihtoehtoisesti hyvä hallinnointi (good governance), hyvinvointivaltio ja valtiolliset organisaatiot luovat luottamusta ja siten sosiaalista pääomaa yhteisöön (Kajanoja 1997, s. 22). Myös yhteiskunnan toimintasäännöt ja luottamus niiden noudattamiseen voivat perustua perinteeseen ja kulttuuritraditioon tai toisaalta vahvaan lain toimeenpanoon. Monissa kehitysmaissa luottamus toimintasääntöihin ja valtioon yleisesti on varsin hatara, ja sosiaalista pääomaa on tässä mielessä vähän (Hjerpe 1998). Valtion uskottavuus taas vaikuttaa selvästi talouden suorituskykyyn. Hjerpe on löytänyt myös evidenssiä siitä, että korkea sosiaalinen pääoma⁴⁷ korreloi positiivisesti tulotason ja talouskasvun kanssa ja on näin ollen tärkeä tuotannontekijä. Sosiaalisen pääoman käsitettä onkin käytetty luultavasti eniten kehitysmaiden kehitystutkimuksessa. Muiden muassa North (1990) on korostanut sitä, että talouden kehitys ja kasvu ovat pitkälti riippuvaisia yhteiskunnan instituutioista, jotka voidaan nähdä osana sosiaalista pääomaa.

⁴⁷ Sosiaalisen pääoman indikaattorina käytettiin luottamus- ja osallistumisindeksejä. Luotettavuutta mitattiin mm. sillä miten epävakaa hallitus on, miten turvattu on omistamisen oikeus, miten (epä)luotettava on oikeuden käyttö yhteiskunnassa ja kuinka yleistä korruptio on. Haastattelututkimuksiin perustuva luottamus oli erityisen korkea Pohjoismaissa ja melko korkea myös muiden muassa Yhdysvalloissa, Kanadassa, Hollannissa, Japanissa ja Sveitsissä.

Vaikka sosiaalisen pääoman käsitteen yksi ongelma on sen epämääräisyys, on se ainakin yritys yhdistää taloudellista ja sosiaalista. Sosiaalinen pääoma ei ehkä täytä pääoman määritelmää sikäli, että se kuluisi käytössä, mutta ei niin tee myöskään inhimillinen pääoma. Taloustieteessä on hyvä muistaa ja tutkia myös niitä tekijöitä, joita teorioiden mukaisten yhtälöiden residuaalit sisältävät. Joidenkin mielestä taloustiede ei näitä pehmeämpiä arvoja kaipaa. Olen ottanut sosiaalisen pääoman tutkielmassani esille lähinnä siksi, että se voisi olla yksi pääoman muoto, jonka muodostumista suhteellisen tasainen tulonjako ja hyvinvointivaltio edistävät. Kohtuullisen tasainen tulonjako luo yhteiskuntaan sosiaalista koheesiota, luottamusta, ja sitä voidaan näin ajatella osana sosiaalista pääomaa. Tässä sosiaalisesti pääomaksi kutsutuilla yhteisöllisillä seikoilla on joka tapauksessa merkitystä yhteiskunnan talouskehityksen ja hyvinvoinnin kannalta.

8. LOPUKSI

Lukuisien tutkimusten mukaan epätasaisella tulojen ja varallisuuden jaolla on kielteinen vaikutus talouden kasvuun. Sama asia voidaan nähdä myös kääntäen – suhteellisen tasainen tulonjako edistää talouskasvua. Myöskään tulojen uudelleenjaolla, jota voidaan harjoittaa monissa eri muodoissa, ei ole voitu osoittaa olevan selvää kielteistä vaikutusta talouskasvuun. Osa julkisesta kulutuksesta, kuten koulutus, edistää talouskehitystä. Ei ole täysin selvää näkemystä siitä, missä raja kulkee ja liiallinen tasapäästäminen esimerkiksi verotuksen voimakkaan progression vuoksi eliminoi tuloerojen pienentämisen myönteiset vaikutukset. Erityisesti kehittyvissä maissa alkuperäisellä varallisuuden ja tulojen jakautumisella on vaikutusta siihen, kuinka maa saa kaikki inhimilliset voimavaransa tehokkaaseen käyttöön. Monissa Itä-Aasian maissa kohtuullisen tasainen tulojen ja varallisuuden jako, peruskoulutukseen panostaminen, sopiva väestörakenne ja kulttuuri ovat yhdessä saaneet aikaan nopean talouskehityksen.

Tulojen ja varallisuuden jako voi vaikuttaa talouskasvuun suoraan ja eri vaikutuskanavien ja -mekanismien kautta. Empiiristen aineistojen laadussa on tapahtunut huomattavaa kehitystä aivan viime vuosikymmenenä. Vaikka aineistojen laadussa on varmasti vieläkin parantamisen varaa esimerkiksi vertailtavuudessa, voidaan esimerkiksi Deininger ja Squiren Maailmanpankille

keräämän aineiston pohjalta tehdä suhteellisen luotettavina pidettäviä päätelmiä. Empiirisissä tutkimuksissa tukea ovat saaneet sekä epätäydellisten pääomamarkkinoiden että poliittisen epävakauden vaikutuskanavat: Jos tulonjako on epätasaista, sekä pääomamarkkinoiden epätäydellisyys että tulonjaon aiheuttama sosiaalinen ja poliittinen epävakaus vähentävät investointeja ja hidastavat siten talouskasvua. Myös tulonjaon suora vaikutus talouskasvuun kotimaisen ostovoiman kautta voi olla huomattava. Perinteinen finanssipolitiikan vaikutusmekanismi ei taas juurikaan saa tukea empiirisissä tutkimuksissa. Finanssipolitiikan vaikutuskanavan oletuksena on, että epätasainen tulonjako johtaa äänestysprosessin kautta korkeampaan veroasteeseen, joka taas vähentää investointien tuottavuutta. Ei ole voitu todeta, että maissa, joissa alkuperäinen tulonjako on epätasainen, tapahtuisi enemmän tulojen uudelleenjakoa, ennemminkin päinvastoin. Myöskään tulojen uudelleenjaon ja hyvinvointivaltion ylipäättään ei voida yksioikoisesti sanoa heikentävän talouskasvua. Väestön koulutus, kehittyvissä talouksissa erityisesti tyttöjen koulutukseen panostaminen, on olennainen talouskasvuun ja myös tulonjakoon vaikuttava tekijä.

Tämä tutkielmani on tavallaan myös puolustuspuheenvuoro nykyisin hieman epämuodikkaan hyvinvointivaltion puolesta. Hyvinvointiyhteiskunnan rakenteita tulee toki muuttaa jatkuvasti muuttuvan maailman mukana ja kannustinloukkuja pitää purkaa. Mutta kaikista kansalaisista ei kuitenkaan koskaan tule nopeasti informaatiota omaksuvia ja muutoksiin sopeutuvia uraohjuksia. Rikkailla sivistysvaltioilla pitää olla varaa huolehtia myös köyhemmistä kansalaisistaan. Moraali- ja etiikkanäkökulman lisäksi hyvinvointivaltio voidaan nähdä myös investointina sosiaaliseen sijoitusrahastoon. Vaikka verotus voi tuottaa taloudelle kielteisiä vaikutuksia, voidaan toisaalla verovaroin auttaa tuottamaan lisää inhimillistä pääomaa ja tarjota aiempaa tasavertaisemmat lähtökohdat elämälle.

LÄHTEET

Acemoglu D. (1998) Why did the West Extend Franchise? Democracy, Inequality and Growth in Historical Perspective. Center for Economic Policy Research. Discussion Paper Series (U.K.) No 1797

Aghion P., Bolton P. (1997), A Theory of Trickle-Down Growth and Development. *Review of Economic Studies* 64, 151–172.

Ahuja V., Bidani B., Ferreira F.H.G., Walton M. (1997), *Everyone's Miracle?* Washington DC, The World Bank.

Alesina A., Perotti R. (1996), Income Distribution, Political Instability, and Investment. *European Economic Review* 40:6, 1203–1228.

Alesina A., Perotti R. (1994), The Political Economy of Growth: A Critical Survey of the Recent Literature. *World Bank Economic Review* 8:3, 351–371.

Alesina A., Rodrik D. (1994), Distributive Politics and Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics* 109, 465–490.

Alesina A., Özler S., Roubini N., Swagel P. (1992), Political Instability and Economic Growth. Working Paper 4173, National Bureau of Economic Research.

Anand S., R. Kanbur (1993a), The Kuznets process and the Inequality – Development Relationship, *Journal of Development Economics* 40, 25–52.

Anand S., R. Kanbur (1993b), Inequality and Development: A critique. *Journal of Development Economics* 41, 19–43.

Atkinson A. B. (1975), *The Economics of Inequality*. Oxford University Press

Atkinson A. B. (1995a), *Incomes and The Welfare State, Essays on Britain and Europe*. Cambridge University Press.

Atkinson A. B. (1995b), *The Welfare State and Economic Performance*. *National Tax Journal* 48:2, 171–198.

Atkinson A. B. (1997), *Bringing Income Distribution in from the Cold*. *Economic Journal* 107, 291–321.

Atkinson A.B., Rainwater L., Smeeding T. (1995), *Income Distribution in OECD Countries: Evidence from Luxembourg Income Study*. OECD Social Policy Studies no 18.

Aura S. (1997), *Lorenz-käyrät ja tulonjako Suomessa 1971–1994*. Helsingin yliopiston kansantaloustieteen laitoksen tutkimuksia, Nro 72:1997

Barro R. J. (1996), *Democracy and Growth*. Working Paper 4909, National Bureau of Economic Research.

Barro R. J. (1996), *Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*. Working Paper 5698, National Bureau of Economic Research.

Barro R. J. (1999), *Inequality, Growth and Investment*. Working Paper 7038, National Bureau of Economic Research.

Barro R. J., Lee J-W. (1993), *Losers and Winners in Economic Growth*. Working Paper 4341, National Bureau of Economic Research.

Bénabou R. (1994), *Education, Income Distribution, and Growth: The Local Connection*. Working Paper 4798, National Bureau of Economic Research.

Bénabou R. (1996a), *Unequal Societies*. Working Paper 5583, National Bureau of Economic Research.

Bénabou R. (1996b), Inequality and Growth. Working Paper 5658, National Bureau of Economic Research.

Birdsall N., Ross D., Sabot R. (1995), Inequality and Growth Reconsidered: Lessons from East Asia. *World Bank Economic Review* vol. 9:3, 477–508.

Chang R. (1998), Political Party Negotiations, Income Distribution and Endogenous Growth. *Journal of Monetary Economics* 41(2), 227–255.

Deininger K., Squire L. (1996), A New Data Set Measuring Income Inequality. *World Bank Economic Review* 10:3, 565–591.

Deininger K., Squire L. (1997), Economic Growth and Income Inequality: Reexamining the Links. *Finance and Development* – March 1997.

Easterly W., Rebelo S. (1993), Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation. *Journal of Monetary Economics* 32, 417–458.

Galor O., Tsiddon D. (1996), Income Distribution and Growth: The Kuznets Hypothesis Revisited. *Economica* 63:250, 103–117.

Galor O., Zeira J. (1993), Income Distribution and Macroeconomics. *Review of Economic Studies* 60, 35–52.

Glomm G., Ravikumar B. (1992), Public versus Private Investment in Human Capital: Endogenous Growth and Income Inequality. *Journal of Political Economy* vol. 100:4 (818–831)

Glomm G., Ravikumar B. (1998), Increasing Returns, Human Capital, and the Kuznets Curve. *Journal of Development Economics* 55, 353–367.

Gottschalk P., Smeeding T. M. (1998), Empirical Evidence on Income Inequality in Industrialized Countries. LIS Working Paper 154.

Greenwood J., Jovanovic B. (1989), Financial Development, Growth, and the Distribution of Income. Working Paper 3189, National Bureau of Economic Research.

Grüner H. P. (1995), Redistributive Policy, Inequality and Growth. Journal of Economics 62:1, 1–23.

Helliwell J. F. (1992), Empirical Linkages between Democracy and Economic Growth. Working Paper 4066, National Bureau of Economic Research.

Hibbs D. (1973), Mass Political violence: A cross-sectional analysis. Wiley and Sons, New York

Hjerppe R. (1998), Sosiaalinen pääoma taloudellisena ilmiönä. Kajanojan ja Simpuran toimittamassa kirjassa: Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa. VATT-julkaisuja 24.

Huntington S. (1968), Political Order in Changing Societies. Yale University Press, New Haven, Conn.

Kajanoja J. (1997), Hyvinvointivaltio investointina inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan. VATT-keskustelualoitteita no 144, Helsinki.

Klasen S. (1999), Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from Cross-Country Regressions. World Bank Development Economics Research.

Kuznets S. (1955), Economic Growth and Income Inequality American Economic Review 45:3, 1–28.

Lambert P.J. (1993), The Distribution and Redistribution of Income: a Mathematical Analysis. Manchester University Press.

Lundberg M., Milanovic B. (2000), Globalization and Inequality: Are They Linked and How? World Bank Research.

Lundberg M., Squire L. (1999), *The Simultaneous Evolution of Growth and Inequality*.
World Bank Research Workpapers.

Mahler V.A., Jesuit D., Roscoe D. (1997), *Exploring the Impact of Trade and Investment on Income Inequality: A Cross-National Sectoral Analysis of the Developed Market Economy Countries*.
LIS Working Paper 159.

Murphy K., Shleifer A., Vishny R. (1989), *Income Distribution, Market Size and Industrialization*.
Quarterly Journal of Economics 104, 537–564.

North D. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*.
New York: Cambridge University Press.

Partridge M. D. (1997), *Is Inequality Harmful for Growth?*
American Economic Review 87, 1019–1037.

Perotti R. (1994), *Income Distribution and Investment*.
European Economic Review 38, 827–835.

Persson T., Tabellini G. (1991), *Is Inequality Harmful for Growth? Theory and Evidence*.
Working Paper 3599, National Bureau of Economic Research.

Ravallion M. (1998), *Does Aggregation Hide Harmful Effects of Inequality on Growth?*
Economics Letters 61, 73–77.

Rodrik D. (1998), *Where Did All the Growth Go? External Shocks, Social Conflict, and Growth Collapses*. Working Paper 6350, National Bureau of Economic Research.

Ruotsalainen P. (2000) *Kotitalouksien toimeentulo ja tuloerot 1990-luvulla*.
Hyvinvointikatsaus -Spesiaali 2000.

Saint Paul G., Verdier T. (1996), Inequality, Redistribution and Growth: A Challenge to the Conventional Political Economy Approach. *European Economic Review* 40: 3–5, 719–728

Sen A. (1997), *On Economic Inequality*. Expanded edition with a substantial annexe by Foster J. E. and Sen A. Clarendon Press, Oxford.

Slemrod J. (1995), What Cross-Country Studies Teach about Government Involvement, Prosperity, and Economic Growth? *Brookings Papers on Economic Activity*, 373–431.

Smolensky E., Plotnick R., Evenhouse E. and Reilly S. (1994), Growth, Inequality, and Poverty: A Cautionary Note. *Review of Income and Wealth* 40:2, 217–222

Sullivan D., Smeeding T. M. (1997) Educational Attainment and Earnings Inequality in Eight Nations. LIS Working Paper 164

Sullström R., Riihelä M. (1996) Vällilliset verot osana Suomen verojärjestelmää: Analyysi verojen vaikutuksesta kotitalouksien tulojakaumaan vuosina 1966–1990. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, VATT-keskustelualoitteita 120.

Tanninen H. (1997), Inequality and Growth: The Fiscal policy Approach. *Proceedings of the University of Vaasa, Discussion Papers* 219.

Tuomala M. (1997), *Julkistalous*. Gaudeamus, Tammerpaino Oy, Tampere.

Venieris Y., Gupta D. (1986), Income Distribution and Sociopolitical Instability as Determinants of Savings : A Cross-Sectional Model. *Journal of Political Economy* 94, 873–883.

Williamson J. G. (1997), Growth, distribution and Demography: Some Lessons from History. Working Paper 6244, National Bureau of Economic Research.